

เรียน เรื่องที่แลกเปลี่ยนความรู้เกี่ยวกับวิธีการใช้สมุนไพร ด้วยยา ธรรมชาติ การบำบัดโรคต่างๆ ส่วนกลุ่มตัวอย่างส่วนน้อย(27 คน) ไม่มีการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ใช้สมุนไพร เนื่องจากไม่มีประสบการณ์การใช้ ไม่มีความรู้ในคำรับยา รู้เพียงยาสมุนไพรเดี่ยวๆ ที่ใช้รักษาสุขภาพเบื้องต้นเท่านั้น

2.2 ยาสมุนไพรและการใช้ประโยชน์

พืชสมุนไพรที่ยังพบอยู่ในปัจจุบันชุมชนห้วยบุ่งถึงภาษาปกเกะฉอ มีดังนี้

ตารางที่ 15 ยาสมุนไพรที่ใช้รักษาโรคและอาการของโรคที่มีในห้วยบุ่งในปัจจุบัน

ที่	โรคและอาการโรค	ยาสมุนไพรที่ใช้รักษา/บรรเทาโรค
1	ปวดเมื่อย/เป็นไข้/ไข้จับสั่น/ ไทฟอยด์และมาเลเรีย	1.ต่อสิดาโค๊ะ 9.มะเขือข 2.พองูจอ 10.แคแม 3.นอพะ โค๊ะ 11.พองูกว่าทละ 4.ระกอ+ต่อสิดาโค๊ะ 12.มะเขือแหวะ โพ 5.ต่อสิดาโกโพ 13.จอฉี 6.พองูเอชกวี 14.มะเขือขปลั่ง 7.ต่อสิดาชะ 8.กั๊ยะฮิโพ
2	บำรุงกำลัง/เจริญอาหาร	1.ต่อสิดาโก้วฉี 5.ทองเหม็ก 2.จอฉี 6.กิบลิ้น+ขมเม่น 3.ยาเหม็กกะ+ต่อสิดาโค๊ะ 4.ต่อสิดาเหม็กกวี
3	ย่อยอาหาร/โรคช่องปาก	1.ขมิ้น (เขวอกวา) 4.ต่อสิดาสะ 2.มะเขือแหวะแฉ 5.แคแมเข้ 3.ปิโซโค้ว 6.ลอมเออฉะ
4	ขาดวิตามิน/โภชนาการ	1.ยาเหม็กกะ+ลอมเออฉะ 2.หว่ามีหะ
5	ผิวหนัง/คันพิษ	1.เม็ดข้าวสาร+รากหญ้าคา 5.มะเขือ 2.หนามจู๋ 6.ทองเหม็ก 3.ขมิ้น (เขวอกวา) 7.ต้นอเนะ 4.ห่อเกอฮะพะ โค๊ะ
6	ระบบขับถ่าย/ปัสสาวะและนิ่ว	1.ต้นอเนะ 5.ต่อสิดาเบล 2.ทองพันชั่ง 6.พองูพองู 3.เส้าหว่าหะ+เส้าหนอแม

		4.ยาแทนะกะ
7	อื่นๆ - ปวดฟัน - หันเลือด/แผลสดให้แห้ง - แก้มแผลเป็น ไม้ให้ขยายตัว - แก้มวม/ฝก้ำ - คาแดง - ไอ/เจ็บคอ/กระหายน้ำ	1.เพาะเหอแหละแฉ 2.หม้อจู/จิโปรเกว(สาบเสือ)/กิโก๊ะห่ละ/เก๋อ มาคาป่าเต๊ะ 3.เผ่อตีจี 4.พอซอปรี 5.ซอทุแทนะ 6.เผ่อยาโค๊ะเหมาะ(มะขามป้อม)

สมุนไพรที่พบในชุมชนห้วยปูถึงทั้งหมด 65 ชนิดซึ่งเป็นพืชต่างๆ มีคำรับยา 4-5 คำรับ
เท่าที่ผู้รู้สามารถเผยแพร่แก่บุคคลข้างนอกและพืชที่ังมีการใช้ประโยชน์/ใช้บ่อยและเป็นของดีของ
ชุมชน เนื่องจากเป็นชุมชนบ้านป่า มักพบ โรคมาเดเรีย ใช้จับต้นในหน้าฝนจะมีตัวพืชสมุนไพรที่ใช้
บรรเทาอาการ โรคและ โรคชื่อ “ มะเมาะจ ”

2.3 แหล่งที่พบพืชสมุนไพรบนพื้นฐานการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน

จากการจัดกิจกรรมเก็บข้อมูลอย่างมีส่วนร่วมรูปแบบค่ายเรียนรู้สมุนไพรพื้นที่ป่าด้านทิศ
ตะวันออกของชุมชน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้รู้ ใช้สื่อกลาง Model ที่มเรียนรู้สมุนไพรจาก
สถานที่จริงได้จำแนกพืชสมุนไพรตามการใช้ประโยชน์ 3 ด้าน การบำบัดรักษา บำรุงกำลังและใช้
ในพิธีกรรมความเชื่อ ดังนี้

ตาราง 16 พืชสมุนไพรในชุมชนห้วยปูถึงจำแนกตามการใช้ประโยชน์

แหล่งที่พบ	การใช้ประโยชน์			
	รักษาโรค	บำรุงกำลัง	พิธีกรรม/ความเชื่อ	หมายเหตุ
1. ไร่เตา ไร่ ชั้นป่ากลางแจ้ง 30- 60 องศา	6	8	1	
2. ไร่เตา สูง 500-700 ระดับ น้ำทะเล	4	2	1	* พบ การ กระจายตัวของ หญ้า
3. ไร่เตา/ไร่ ไร่เตาชั้นและ ไร่ หญางเวียน 40- 60 องศา	30	6	1	* พบสมุนไพร ปริมาณมาก ของน้ำ
รวม	40	16	3	59 ชนิด

หมายเหตุ สภาพทางน้ำและเนินเขาดังกล่าว ที่พบในพื้นที่หินแกรนิตในเขตร้อนที่มีอยู่ทั่วโลก (Twidale,1982:177),Smadje,1992:7) ชาวบ้านอธิบายว่าชอกทางน้ำเกิดขึ้นก่อนการตั้งหมู่บ้าน และมีอยู่ทั้งในป่าและในทุ่งหญ้า

ตัวอย่างพืชสมุนไพรที่พบพื้นฐานจากการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน (ทิศตะวันออกหมู่บ้าน)

1. โห่เตา ฤๅษีประมาณ 15-30 องศา หรือ “จกัว” แหล่งเลี้ยงสัตว์และเก็บไม้ใช้สอย ไร่จากเก่าที่ทิ้งไว้ 1-2 ปี มีพืชพันธุ์ที่ให้ประโยชน์ด้านอาหารบางชนิดที่หาอาหารเก็บเกี่ยวนาน เป็นที่เลี้ยงสัตว์และรวมทั้งสามารถเก็บไม้ที่ทำรั้วมาใช้สอยเป็นฟืนและซ่อมแซมบ้าน พืชสมุนไพรที่พบ เช่น
 - 1.1 มะขามป้อม หรือ “เต๋ยาคีละเหมาะ” เป็นไม้ยืนต้น โดเต็มที 3 เมตร สรรพคุณ แก้ไอ,เจ็บคอและกระหายน้ำ วิธีใช้กินผลสด
 - 1.2 ไม้ตานหรือไม้เถียง เป็นไม้ยืนต้น วงศ์ยูคาลิปตัส สรรพคุณ แก้เมาลม วิงเวียนศีรษะ วิธีใช้เลือกเปลือกหรือขี้ใบสดคบ
1. เนินเขา หรือ “จกัเบาะ” คือไร่จากเก่าที่ทิ้งไว้พื้นผิวประมาณ 3-4 ปี เป็นแหล่งเลี้ยงสัตว์และเก็บไม้ใช้สอย พื้นที่รกด้วยหญ้าชนิดต่างๆ ไม้แตกหน่อเป็นพุ่มหนาและแหล่งหลบภัยและขยายพันธุ์อย่างดีของสัตว์ป่า เช่น ไก่ป่า อ้น แถน คูนและงู พบสมุนไพรประเภทหญ้าจำนวนมาก ได้แก่
 - 1.1 พอปลว่าห่อะ ประเภทหญ้า สรรพคุณ แก้สร้างไข้ วิธีใช้ต้มน้ำดื่ม ดับอาบหลังอาการไข้ดีขึ้น
 - 1.1 พอชอปรู ประเภทหญ้า สรรพคุณ แก้บวม วิธีใช้ ขี้ใบสดประคบ
1. พื้นที่ป่าที่เป็นช่องเขา หรือ “ตะเคโคะ” ในภาษาปกากะญอ ซึ่งเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูงมาก มีชอนน้ำเล็กๆ หลายสาย ชาวบ้านเชื่อว่าบริเวณนี้เป็นทางเดินของผี ไม่ควรตัดฟันไร่เด็ดขาด มีไว้เพื่อหาอาหารและยาสมุนไพรที่พบ เช่น
 - 3.1 เตอะลิพาโค๊ะ พบมากบริเวณริมห้วยและชอนน้ำ เป็นไม้ยืนต้น โดเต็มทีสูงประมาณ 4 เมตร สรรพคุณ แก้ไข้ปวดเมื่อย ไข้รากและใบ ดับคื่นน้ำ 3 กว่าจะหาย สามารถเก็บรักษาได้นานถึง 2 ปี โดยเก็บในที่แห้ง อากาศถ่ายเท คำรับยาใช้พืชชนิดเดียวไม่ใช้กับพืชชนิดอื่น ไม่ใช้กับคนที่อายุต่ำกว่า 25 ปีเพราะจะเป็นหมัน ไม่นิยมเก็บมาแล้วใช้ทันทีเพราะกลิ่นฉุนแรง ต้องทิ้งไว้ 2-3 วันจึงใช้
 - 3.2 กะฮะอีโห พบมากบริเวณชอนน้ำ เป็นไม้ยืนต้น โดเต็มทีราว 2.5 เมตร กลิ่นฉุน สรรพคุณแก้ท้องร่วง ท้องอืดและแก้ไข้เด็ก วิธีใช้ราก ดับน้ำดื่ม กรณีใช้กับเด็กให้หั่นกะฮะอีโหใส่ผ้าแล้วแขวนไว้ที่คอเด็ก
1. ไร่หมุนเวียน พื้นที่เรียกว่า ไร่หรือ “คีร์” คือพื้นที่ที่เริ่มตั้งแต่ฟันไร่คดไม้ หาริบไร่

ปลูกพืชผัก ปลูกข้าว ดอนพืชไร่ ทำพิธีกรรมต่างๆ และเก็บเกี่ยวจนเสร็จแล้ว ลักษณะมี
ดอกไม้ต่างๆ ทั้งที่ถูกตัดทำเอาและถูกรดกิ้งออก มีรั้วไม้ล้อมรอบ พืชไม้เลื้อยต่างๆ และพืช
พืช

1.1 พอคอพอมอ เป็นประเภทว่าน ใบยาวเรียว สรรพคุณ แก้น้ำ ขับปัสสาวะและปวด
ท้อง ใช้ใบคั้นคั้นน้ำ

1.1 ยาแทนกะ , ลอมอเกาะ เป็นวงศ์หญ้า สรรพคุณ เจริญอาหาร ใบคั้นน้ำดื่ม

1.1 เสือหว่าหละและเสือบอม วงศ์ว่าน สรรพคุณ รักษาโรคผิวหนัง ใช้ราก, ใบคั้นน้ำ
ดื่ม

1.1 กิโก๊ะหละ เป็นไม้พันธุ์เลื้อย สรรพคุณ ห้ามเลือดแผลสด ใช้ใบขยี้ปิดแผล ประมาณ
30 นาที และใช้ประกอบพิธีกรรมกินข้าวใหม่ปีละ 1 ครั้ง ช่วงเดือนพฤษภาคม

2.4 ผู้รู้ภูมิปัญญารักษาสุขภาพเบื้องต้นในชุมชนห้วยปูลิง

1. ผู้เชี่ยวชาญด้านหมอดู

1. นายคำเหล๊ะ รักษาสินวนาถิ่นฐานเดิมอยู่ที่ห้วยหมูปน มาแต่งงานกับหญิงตระกูล "พะ
อี" เป็นหนึ่งในสามครัวเรือนที่ยังนับถือผี ได้ความรู้เรื่องการดูหมอลงจากบิดา โดยการทาย
กระดูกไก่

2. นายพะลาญ เล่อกา เป็นคนเผ่าคนแก่ในชุมชน ได้ความรู้เรื่องการทำนายจากบิดา
มารดาโดยการทายกระดูกไก่และไข่ไก่

2. ผู้เชี่ยวชาญด้านหมอชาสมุนไพร

1. นายกาญ อาฟู (ผู้ปฐษา, วินิจชัยโรค) บ้านป่าหมาก

กลุ่มคนเผ่าคนแก่ในชุมชน ไม่เคยไปหาหมออนามัย ใช้ยาสมุนไพรรักษาอาการ
เจ็บป่วยเท่านั้นได้รับการถ่ายทอดจากบิดามารดาและมีประสบการณ์ใช้ด้วยตัวเอง ปัจจุบัน
เป็นผู้รู้ให้คำแนะนำปรึกษาแก่ครอบครัว เครือญาติในการรักษาสุขภาพเบื้องต้น

2. นายคำเหล๊ะ รักษาสินวนา (ผู้ปฐษา) บ้านป่าหมาก

ได้ความรู้เรื่องยาสมุนไพรจากบิดามารดา เครือญาติประกอบกับการใช้ตามตำรา
มนต์และมีประสบการณ์ใช้ด้วยตนเอง ถ่ายทอดแก่ลูกหลาน ครอบครัวและผู้สนใจ มีการ
แลกเปลี่ยนกันระหว่างผู้รู้ มีการเก็บยาสมุนไพรมาทดลองแปรสภาพ (ปฐษา) เพื่อเก็บไว้
รักษาคนในครอบครัว

3. นายนิเฮ อาฟู (ผู้ปฐษา) บ้านป่าหมาก

อยู่ในวัยผู้ใหญ่ เป็นหัวหน้าครอบครัว ได้รับการถ่ายทอดความรู้จากบิดามารดา
ทดลองใช้กับตนเองได้ผล จึงใช้ยาสมุนไพรมาตลอด ปัจจุบันเป็นผู้รู้ ให้คำแนะนำ ปรึกษา
แก่คนในครอบครัวและเครือญาติ ส่วนใหญ่เป็นสมุนไพรเดี่ยวๆ วิธีการปฐษา ไม่ยุ่งยาก
ซับซ้อน

6. นายมิตรชัย ศรีศรี (ผู้ปฐษา, วินิจฉัยโรค, แลกเปลี่ยนและจำหน่าย)

ห้วยปลิง บ้านใหม่

เป็นผู้ที่ตอนศาสนาคริสต์ที่บ้านใหม่ เป็นหัวหน้าครอบครัว ได้รับการถ่ายทอดความรู้จากบิดามารดา ปัจจุบันนายมิตรชัยมักมีกลุ่มลูกค้าที่ค้าบผาบ่องมาสั่งซื้อพืชสมุนไพร หรือมีการแลกเปลี่ยนคำรับยาสมุนไพรระหว่างปกากะชอกกับไทใหญ่เป็นช่วงๆ ในฐานะผู้ตอนศาสนาจึงได้เผยแพร่ ตอนเรื่องภูมิปัญญา วัฒนธรรมดั้งเดิม รวมทั้งเรื่องเรื่องสมุนไพรแก่ลูกบ้านสาสนิกโดยผ่านทางคัมภีร์ตอนศาสนา (ที่เป็นบทเนื้อหาเกี่ยวกับสมุนไพร)

7. นายทะเหนอ สีโค(ผู้ปฐษา, วินิจฉัยโรค) ห้วยปลิง บ้านใหม่

กลุ่มคนเผ่าคนแก่ที่ยังแข็งแรง มีความรอบรู้เรื่องสรรพคุณยา และคำรับยาจากการเรียนรู้ ถองผิดลองถูกด้วยประสบการณ์ตนเอง ปัจจุบันไม่สามารถไปหาสมุนไพรด้วยตนเอง จึงให้คำแนะนำปรึกษาแก่ผู้เจ็บป่วย วินิจฉัยโรคและยาสมุนไพรที่ใช้บำบัดรักษา หรือปรุงคำรับยาแก่ผู้ป่วย หากผู้ป่วยสามารถหาพืชสมุนไพรมาครบคำรับ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้รู้ด้วยตนเอง เช่น นายเจริญ หรือนายมิตรชัยซึ่งมีการแลกเปลี่ยนยาสมุนไพรเป็นประจำ

8. นายเจริญ ยศก่าจาย(ผู้ปฐษา, วินิจฉัยโรคแลกเปลี่ยนและจำหน่าย)ห้วยปลิง บ้านใหม่

ผู้รู้เรื่องยาสมุนไพร โดยได้รับการถ่ายทอดจากบิดามารดาและถองผิด ลองถูกด้วยประสบการณ์ตนเอง ปัจจุบันนายเจริญ ได้นำสมุนไพร “ เคะตะพาโค๊ะ ” มาทดลองปลูกที่บ้าน และนำพืชสมุนไพรตากแห้งและบรรจุลงพลาสติคจำหน่ายแก่คนต่างถิ่นและส่งขายที่ค.ผาบ่อง มีความเชี่ยวชาญเรื่องการแปรสภาพ (ปรุงยา) และเรียนรู้ ทดลองสมุนไพรเพื่อหาคำรับยาในการรักษาบรรเทาโรค

9. นายโถพา อาฟู(วินิจฉัยโรค) บ้านป่าหมาก

กลุ่มคนเผ่าคนแก่ ได้รับการเรียนรู้-ถ่ายทอดการใช้สมุนไพรจากบิดามารดา เครือญาติ ไม่เคยใช้ยาแผนปัจจุบันเคย มีประสบการณ์ใช้ยาสมุนไพร ถองผิดลองถูกด้วยตนเอง และเชื่อมั่นในคุณค่า คำรับยาสมุนไพร ปัจจุบันเป็นผู้รู้ ที่ปรึกษา ฟังฟังแก่ลูกหลานที่ต้องการใช้ยาสมุนไพรในการรักษาสุขภาพเบื้องต้น มีการเก็บสมุนไพรจากป่ามาใช้และเก็บไว้ที่บ้าน คลอกจนแลกเปลี่ยนระหว่างผู้รู้ด้วยกัน

10. นางไซ่ อาฟู(ผู้ปฐษา, วินิจฉัยโรค) บ้านป่าหมาก

เป็นคนไทใหญ่นำแต่งงานกับคนปกากะชอกชุมชนห้วยปลิง มีความแม่นยำในการวินิจฉัยโรคและรอบรู้เรื่องสมุนไพรคำรับไทใหญ่ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้รู้ในชุมชนโดยส่วนมากจะสั่งซื้อพืชสมุนไพรจากผาบ่องมาแปรสภาพ (ปรุงยา) เอง หรือผสม

ผสมกับคำรับยาสมุนไพรของผู้ป่วยถึงบ้าง ปัจจุบันจะให้คำแนะนำ ปรีกษาแก่ลูกหลานเท่านั้น เพราะชราภาพไม่สามารถเข้าป่าหาสมุนไพรได้

11. นายหม่อคะอาฟู (ผู้ปฐษา, วินิจฉัยโรค) ป้าหมาก

กลุ่มคนเฒ่าคนแก่ ได้รับการถ่ายทอดสมุนไพรจากบิดามารดา เครือญาติ และแลกเปลี่ยนระหว่างผู้รู้ มีความรอบรู้ในการปฐษา เป็นที่ปรีกษา ให้คำแนะนำแก่ลูกหลานในการรักษาสุขภาพเบื้องต้นเท่านั้น เพราะปัจจุบันแก่ชราจนไม่สามารถไปหาสมุนไพรในป่าได้

3. ผู้เชี่ยวชาญด้านหมอตำแย

1. นางพะแหะเหมาะ สีโต

ได้รับการถ่ายทอดเรื่องการทำคลอดตามธรรมชาติจากมารดา และในปัจจุบันยังคงปฏิบัติหน้าที่ทำคลอดแก่หญิงในชุมชนอยู่

4. ผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญาชุมชนใกล้เคียง

1. ผู้เชี่ยวชาญด้านหมอสมุนไพร ทรายกระดุกไก่

1. นางหน่อกล้าไข่ บ้านหนองขาวกลาง

หญิงชราสามารถทายกระดุกไก่ จับเส้น คลายเส้น และวินิจฉัยโรคได้ แต่ปัจจุบันชราไม่สามารถไปหาสมุนไพรป่าได้ จึงเพียงวินิจฉัยโรคแก่ผู้ป่วย และแลกเปลี่ยนระหว่างผู้รู้ ถ่ายทอดแก่ลูกหลาน

2. นายออปอ ศักดิ์ศรีงาม บ้านดงก้อ

ผู้รอบรู้เรื่องยาสมุนไพรและการวินิจฉัยโรคและคำรับยาสมุนไพร ได้รับการถ่ายทอดจากบิดามารดา และประสบการณ์การใช้ ต้องถูกทดลองด้วยตนเอง มีการเก็บยาสมุนไพรมาจำหน่ายแก่ผู้ที่ต้องการใช้ยาสมุนไพรรักษาสุขภาพเบื้องต้น และแลกเปลี่ยนระหว่างผู้รู้ด้วยกัน ส่วนมากเป็นพืชสมุนไพรเดี่ยวๆ เพราะคำรับยาค่อนข้างยุ่งยากซับซ้อน และบางคำรับยาก็บอกกล่าวเฉพาะคนในตระกูล ไม่บอกแก่คนภายนอก

3. นายสำแววัน เตโต บ้านหัวดงก้อ

วัยกลางคน เป็นหัวหน้าครอบครัว ได้รับการถ่ายทอดความรู้เรื่องสมุนไพรและนวดเส้น คลายเส้นจากภรรยา, เครือญาติและกลุ่มผู้รู้

4. นายปทุมมาภ บ้านหนองขาวเหนือ

วัยกลางคน เป็นหัวหน้าครอบครัวได้รับการถ่ายทอดเรื่องยาสมุนไพรจากบิดามารดา ผู้รู้ รอบรู้เรื่องการปฐษาเพื่อรักษาเครือญาติและชาวบ้านที่มารักษา

5. นายจอเหม่ตะ บ้านหนองขาวกลาง

กลุ่มคนเหล่านี้ได้รับการถ่ายทอดจากบิดามารดา เภริยาญาติ และการแลกเปลี่ยนระหว่างผู้รู้ มีความรอบรู้เรื่องการปรุงยา แม่นยำการวินิจฉัยโรคและสามารถจับเส้นนวดเส้น คลายเส้นด้วย

6. นายสมพงษ์ เทียงไพธวน ห้วยไม้คำ

เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน มีความรอบรู้เรื่องยาสมุนไพร ได้รับการถ่ายทอดจากบิดามารดา ญาติและเพื่อนจีนฮ่อ มีการทดลองแปรสภาพ(ปรุงยา) เป็นประจำ การแลกเปลี่ยนระหว่างผู้รู้ ชาวบ้านและผู้ที่สนใจ

พบว่าการรักษาโรคของผู้รู้แต่ละโรคไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับชนิดของโรค โดยมีขั้นตอนการรักษาโรคดังนี้

1. การวินิจฉัยโรค ผู้รู้จะวินิจฉัยโรคตามวิธีการของตนเอง แต่ละประสบการณ์ที่สั่งสมมากรณินายออปอ หักคีศรีงาม ใช้การวินิจฉัยโรคแบบเดิม (บางครั้ง) ด้วยการนำไขคัมคำซึกไม่ให้ขาดจากกัน แล้วนำเหรียญบาทใส่ระหว่างรอยแยก นำไขใส่ฝักขาววางบนศีรษะคนป่วยซัก 15 นาที หากเหรียญมีสีเปลี่ยนเป็นดำหรือน้ำเงินแสดงว่าคนไข้ป่วยหนัก เป็นไข้สูงมาก

ส่วนกรณินายคำเหลอะ วินิจฉัยโดยใช้ไขไก่เช่นกัน แต่เป็นไขดิบที่เสกอาคม แล้วนำมาเช็ดตามร่างกายคนป่วย ตั้งแต่หัวจรดเท้า แล้วกระเพาะตุลิกษณะ ไข่แดงและไข่ขาว หากมีสีดำเป็นจุดคล้ายหรือผิดปกติ จะทำนายว่ากระเพาะคิด ละเมิดต่อผีเจ้าที่เจ้าทางก็จะรักษาโดยใช้น้ำมันค การเสกเป่าขอโทษผีเจ้าที่เจ้าทางหรือ การทำพิธีเรียกขวัญที่เรียกว่า "มัตมือ"

2. การรักษาโรคทั่วไป โรคง่าย ๆ หลังจากวินิจฉัยโรคเสร็จแล้วนำสมุนไพรมาปรุงยาให้ตามอาการ หรือแนะนำให้ไปหาสมุนไพรให้ตามอาการ อาจเป็นยาต้ม ประคบหรือทา ผู้ป่วยไม่ต้องทำพิธีกรรมกับหมอเหมือนกับการรับบริการที่อนามัย แต่มันต่างกันตรงคำแนะนำของผู้รู้จะละเอียดกว่า

โรคที่แพทย์ปัจจุบันรักษาไม่หาย ไม่หายขาดหรือรักษายาก หมอพื้นบ้านจะเช็ดร่างกายอาการโรคละเอียด แล้วให้ยาสมุนไพรร่วมกับวิธีอื่น เช่น การเป่า ใช้น้ำมันค หรือการนวดแบบโบราณ บางกรณีผู้รู้บางคนจะทำพิธีตามกระบวนการรักษาแต่เดิม

3. การเก็บสมุนไพรในปัจจุบัน เมื่อผู้รู้ต้องการเข้าไปเก็บสมุนไพรในป่า ส่วนมากมักไปเพียงลำพัง ไปเป็นกลุ่มบ้าง และแลกเปลี่ยนความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรระหว่างกัน ส่วนการนำสมุนไพรจากป่ามาปลูกมีบ้าง กรณีฉุกเฉิน อยุ่ก่าขาย ได้นำ เพื่อสืบทอด เป็นสมุนไพรหาไม่ยาก และใช้บ่อย เพราะเชื่อว่าการนำสมุนไพรดังกล่าวมาปลูกเป็นการขยายพันธุ์และอนุรักษ์สมุนไพรไปในตัว นอกจากนี้การเก็บสมุนไพรยังสัมพันธ์กับฤดูกาล เช่น ชูเลโบที่มีสรรพคุณ ใช้ดื่ม/อบเพื่อฟื้นฟูสมรรถภาพคนป่วยหลังพักฟื้น หากได้ในช่วงหน้าฝนกับหนาวเท่านั้น

4. การเก็บรักษาผู้รู้จะเก็บรักษาสมุนไพรในรูปของแห้งมากกว่าสดเพื่อสะดวกต่อการใช้ในการรักษาและเก็บไว้ได้นาน เมื่อได้สมุนไพรจากแหล่งต่างๆ แล้วจะนำมาล้างทำความสะอาด ตาก

แห้ง แล้ววางบนหิ้งเหนียวเตาไฟ กับความชื้น นมค หนู แมลงหรือตามลำบ้านตามลักษณะเฉพาะแต่ละบุคคล กรณีฉุกเฉิน จะเก็บแบบแยกตามสรรพคุณของสมุนไพร นำสมุนไพรที่ได้มาหั่นเป็นชิ้นเล็กๆ ตามคำรับยาแต่ละคน แล้วแยกสรรพคุณสมุนไพรใส่กระด้งผึ่งแดดให้แห้งป้องกันเชื้อรา แล้วเก็บใส่ถุงพลาสติก พร้อมปิดฉลาก แสดงสรรพคุณให้คนป่วยนำไปดื่มกิน ที่บดเป็นผง ขาดูกกลอน และยาเม็ดนั้นยังไม่มี เหล่านี้เป็นภูมิปัญญาที่อาศัยระยะเวลา ประสบการณ์ทดลองกับทั้งตนเอง บุคคลในครอบครัวและผู้มารับการรักษา จนเกิดเป็นลักษณะเฉพาะของคนและท้องถิ่น

4. ขั้นตอนการปรับปรุงรักษาการรักษาของตนเอง ผู้รู้ (บางคน) มีการปรับปรุงการรักษาตนเองด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การวินิจฉัยโรคหรือค้นคว้าหาตำรา ข้าราชการโรคใหม่ๆ ร่วมกัน และเปลี่ยนสูตรยาและไม้ยาระหว่างผู้รู้ ออกหาสมุนไพรที่เป็นของดีชุมชนมาเก็บไว้เพื่อรักษาคนไข้ ตลอดจนการติดตามผลการรักษาค้นคว้าโดยเฉพาะ โรคที่แพทย์ปัจจุบันรักษาไม่หาย นีว มะเร็งเป็นระยะ

2.5 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่

โรงเรียนมีทิศทางบูรณาการหลักสูตรท้องถิ่น คิดค้นหาภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยได้เริ่มเรียนรู้เรื่องการทอดผ้าจากพิธีกรรมชาติเมื่อภาคเรียนที่ 1 และริเริ่มประสานงานกับโครงการวิจัย ทำความเข้าใจกับเป้าหมายโครงการเพื่อการฟื้นฟูความรู้เรื่องสมุนไพร และกำหนดแผนงานร่วมกันในการปฏิบัติการฟื้นฟูช่วงที่ 2 เปิดโอกาสให้ชุมชนได้ขยายความรู้สมุนไพรชุมชนสู่เด็กและเยาวชนในโรงเรียน การมีออกแบบบทเรียนร่วมกันระหว่างชุมชนกับโรงเรียนทำการสอนและพัฒนาเป็น “หลักสูตรท้องถิ่น” ขยายผลต่อไป

สถานีนอนามย์มีแผนงาน “สุขภาพองค์กรร่วม” ที่สนับสนุนการประยุกต์ใช้สมุนไพรในชุมชน เพื่อการรักษาสุขภาพเบื้องต้น ตลอดจนการเพาะปลูกและขยายพันธุ์ ทีมวิจัยได้พยายามดึงกลุ่มคนหน่วยงานในชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในโครงการฯ เพื่อหลายฝ่ายมีส่วนร่วมเรียนรู้ ได้ประสบการณ์จากการเข้าร่วมโครงการวิจัยฯ ในช่วงที่ 1 และชุมชนเองก็สามารถรับฟังจากหลายฝ่าย ทั้งปัญหา ความเคลื่อนไหวของภูมิปัญญาท้องถิ่น และเท่าทันข้อมูลข่าวสารต่างๆ ในชุมชน เพื่อหาทางเลือก ทางแก้ไขปัญหาคด้วยตนเอง

บทที่ 5

กระบวนการวิจัย

การดำเนินงานวิจัยโดยผ่านการพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยน การเก็บข้อมูลกลุ่มย่อย การออกแบบต้นแบบกลุ่มย่อย การออกค่ายและการประชุม สามารถแสดงกระบวนการวิจัยอย่างมีส่วนร่วมได้ตามกิจกรรม 6 กิจกรรมดังนี้

- ❶ กิจกรรม ประชุมกลุ่มเยาวชนเพื่อหาประเด็นความสนใจการศึกษาวิจัย
- ❷ เวทีประชุมชี้แจงโครงการอนุรักษ์สมุนไพรชนเผ่าปกาสยะญอ
- ❸ กิจกรรมสร้างกรอบเครื่องมือและอบรมนักวิจัยรุ่นเยาว์
- ❹ กิจกรรมค่ายเก็บรวบรวมข้อมูล
- ❺ กิจกรรมประชุม 6 เดือนและสรุปข้อมูลชุมชน
- ❻ กิจกรรมการวิเคราะห์เชื่อมโยงข้อมูลและวางแผนสู่การปฏิบัติการช่วงที่ 2

❶ กิจกรรมประชุมกลุ่มเยาวชนเพื่อหาประเด็นความสนใจการศึกษาวิจัย

นักวิจัยเตรียมความพร้อมก่อนเข้าชุมชน (เตรียมตัวเอง) เรียนรู้ชุมชน ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นจากอบค. เสนอบทบาทตัวเอง สร้างคำถามและหาคำตอบจากชาวบ้าน พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับชาวบ้าน สร้างความเป็นกันเอง มีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน วัตถุประสงค์เพื่อศึกษากิจกรรมการพัฒนาชุมชนของกลุ่มเยาวชน สักยภาพและข้อจำกัด และรับฟังปัญหา ความต้องการและความคิดเห็นเพื่อเขียนโครงการ โดยใช้การประชุมกลุ่มย่อย ทำ SWOT ประกอบกับข้อมูลเบื้องต้นของบริบทชุมชนจากองค์การบริหารส่วนตำบลหัวฝายถึง

SWOT

ข้ออ่อนชุมชน 1. ด้านสังคม วัฒนธรรม

ประเพณีวัฒนธรรมเริ่มเสื่อม พึ่งพาตัวเองเรื่องสุขภาพน้อยลง
การย้ายถิ่นของพักแรมชาวชนกลุ่มเมือง, ช่องว่างระหว่าง
ผู้อาวุโสกับเด็กและเยาวชน ประชากรที่เพิ่มมากขึ้น

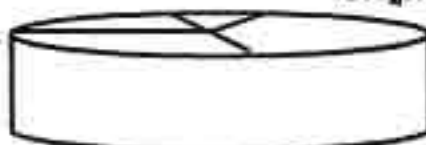
2. ด้านเศรษฐกิจ/การทำการค้า

ว่างงานนอกฤดูการผลิต

ไม่มีอาชีพเสริมสร้างรายได้

3. ด้านการพัฒนา

ไม่เท่าทันข้อมูลข่าวสาร, ไม่มีงบประมาณ
โครงการพัฒนาไม่ต่อเนื่อง

ศักยภาพชุมชน 1. ด้านสังคมและวัฒนธรรม

ยังคงดำรงประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิม ซึ่งสามารถ
ปรับเปลี่ยนยุคคิได้เสมอในสถานการณ์ปัจจุบัน

2. ด้านเศรษฐกิจ/การทำการค้า

มีการปลูกพืชผสมผสานและมีการใช้,
เครื่องจักรใช้ในกระบวนการผลิตทำนา

3. ด้านการจัดการทรัพยากร

มีการกำหนดขอบเขต
ป่า ภูกระเบื้องที่ชัดเจน ระบบการแบ่งปันแบบ
สากลผสมผสานกันและการดูแลรักษา

โอกาส 1. ด้านสังคม และวัฒนธรรม

การรื้อฟื้นภูมิปัญญาดั้งเดิมด้านต่างๆ ถ่ายทอดสู่

ชน มีการคมนาคมที่สะดวกขึ้น เด็กและเยาวชน

ได้รับการศึกษาดี พึ่งพาตัวเองด้านสุขภาพได้

2. ด้านเศรษฐกิจ/การทำการค้า

เทคนิคการปรับปรุงพันธุ์และขยายพันธุ์ ชุมชนมีอาชีพ

เสริมและรายได้ มีผลิตภัณฑ์เพื่อขาย สร้างรายได้

3. มีทุนข้อมูลข่าวสารพัฒนาชุมชนหรือข่าวสารในปัจจุบัน

ข้อจำกัด

1. ด้านสังคม และวัฒนธรรม เส้นทางคมนาคมที่เอว
ยากลำบาก, ประชากรที่เพิ่มอย่างรวดเร็ว

ผู้นำทางการไม่ค่อยเห็นความสำคัญในการพัฒนา
อย่างเหมาะสมและยั่งยืน

2. ด้านเศรษฐกิจและการทำการค้า

ผลิตไร้ตลาดรองรับ

3. กฎหมายจำกัดสิทธิทำกิน

ข้อมูลที่ได้ข้อมูลพื้นฐานและบริบทชุมชนช่วยปฐมนิเทศว่าๆ บทบาทกลุ่มต่างๆ ในชุมชน
ประสบการณ์การพัฒนาชุมชน การพึ่งพาตนเองของชาวบ้านภายใต้ข้อจำกัดในสถานการณ์ปัจจุบัน
และ SWOT ชุมชนอย่างมีส่วนร่วม เยาวชน/ผู้รู้คาดหวังร่วมเป็นทีมวิจัย

การเข้าประสานงานกลุ่มเยาวชน กลุ่มผู้รู้ กลุ่มสตรีซึ่งเป็นกลุ่มธรรมชาติในชุมชน ไม่ได้
ถูกจัดตั้งจากภายนอก ยกเว้นกลุ่มผู้นำทางการ กลุ่มธรรมชาติวางบนพื้นฐานการจัดการร่วมกัน ไม่
ว่าจะเป็นทรัพยากรและวัฒนธรรมร่วมกัน แต่การจัดการที่มีงบประมาณสนับสนุนจากภายนอก จะ
แยกส่วน ค้างคนต่างทำ

กลุ่มคนที่เข้าร่วมกิจกรรม กลุ่มเยาวชนในชุมชนทั้งในระบบ/นอก ระบบ เข้าร่วม 30 คน
องค์ประกอบคือ ผู้รู้ในชุมชน 4-5 คน เยาวชนนอกระบบ 20 คน /ในระบบ 7 คน ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมาย
แผนงานต่อเนื่องนักวิจัยรวบรวมข้อมูล จัดลำดับความสำคัญของปัญหาเขียนเอกสารแจ้ง
หลักการ นำกลับเสนอชุมชนอีกครั้ง

๒ กิจกรรมประชุมชี้แจงโครงการอนุรักษ์มรดกพะยูนน้ำเค็มปากพะยูน

นักวิจัยพบปะตัวแทนกลุ่มต่างๆ ในชุมชน (ผู้นำ, คณะกรรมการหมู่บ้าน, กลุ่มเยาวชน, ชาวบ้านและหน่วยงานในชุมชน) ทบทวนวัตถุประสงค์/ความพร้อมชุมชน และแบ่งบทบาทในการดำเนินกิจกรรม ประสานแจ้งข่าวการประชุมชี้แจงโครงการฯ โดยใช้กระบวนการสร้างความเข้าใจของชุมชนแต่เดิม บอกเล่า วิทยุกระจายเสียงประจำหมู่บ้าน และการส่งจดหมายเชิญไปยังผู้นำทางการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในชุมชน

ชี้แจง โครงการวิจัยฯ เพื่อทำความเข้าใจในวัตถุประสงค์ร่วมกันในโครงการวิจัยเพื่อให้ความชัดเจนในแนวคิดหลักการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสร้างคำถาม โดยชาวบ้านถอดบทเรียนกิจกรรมการดำเนินงานพัฒนาชุมชนของกลุ่มต่างๆ วางบทบาทและหน้าที่ต่อโครงการวิจัยฯ แลกเปลี่ยนอย่างมีส่วนร่วมเสนอความเห็นของผู้มีประสบการณ์ชุดคุยระหว่างทีม ข้อมูลที่ใช้ประกอบข้อมูลบริบทพื้นฐานชุมชนในประเด็นหลัก และข้อสรุปจาก SWOT พิจารณาสถิติภาพและข้อจำกัดของชุมชนความสนใจที่จะรื้อฟื้นภูมิปัญญา วัฒนธรรมและเพิ่มคุณค่า "ความรู้" ดั้งเดิม

บทบาทของทีมงาน กลุ่มเยาวชนประสานงานผู้สมาชิกกลุ่ม ผู้ประสานงานชุมชน/ชุมชนใกล้เคียงและผู้นำในชุมชน นักวิจัยประสานงานหน่วยงานในพื้นที่ และชุมชนใกล้เคียง

กระบวนการสร้างความเข้าใจต่อโครงการ หลังจากชี้แจงวัตถุประสงค์ ใช้กระบวนการ

1.ชุมชนวิเคราะห์บทบาทของกลุ่มต่างๆ ในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับโครงการดังนี้

วัตถุประสงค์	บทบาทเชิงปริมาณ	บทบาทเชิงคุณภาพ
1.เพื่อศึกษา/รวบรวมความรู้และการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรอย่างมีส่วนร่วม	1.เยาวชน 10 คนมีส่วนร่วมในการเก็บข้อมูลร่วมกับผู้รู้ 2.ผู้รู้ให้ข้อมูล 5 คน	1.ศึกษาสถานการณ์ปัญหาองค์ความรู้การใช้/ฟื้นฟู/อนุรักษ์และปัจจัยภายใน/ภายนอกที่ส่งผลกระทบ - ทวีตเรือน - ชุมชน 2.สื่อประกอบการศึกษา Map และ Model
2.เพื่อหาแนวทางใช้ประโยชน์และตีบทคัดย่อความรู้	1. 50% ชอบรับการใช้	1.มีพิธีกรรม/ความเชื่อที่เอื้อ

เหมาะสมและยั่งยืน	ประโยชน์จากสมุนไพร 2. 50% ยังใช้ประโยชน์จากสมุนไพร 3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	หนุนคุณค่าสมุนไพรอย่างต่อเนื่อง 3.ประสานงาน/ระดับความร่วมมือวางแผน/วิเคราะห์และร่วมขยายองค์ความรู้
3.เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้-ถ่ายทอดภายในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงโดยวิทยากรท้องถิ่น	1.เยาวชน 20 คนมีส่วนร่วมเรียนรู้กับผู้รู้ 2.เวทีเรียนรู้ 2 ระดับ - ในชุมชน - ชุมชนใกล้เคียง	1.มีชุดข้อมูลความรู้ ภูมิปัญญาสมุนไพรในชุมชน 2.มีสื่อประชาสัมพันธ์ 3.มีคณะทำงานประชาสัมพันธ์ 4.มีการเรียนรู้/เลียนแบบในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง
4.เพื่อหาแนวทางพัฒนาองค์ความรู้ภูมิปัญญาสมุนไพรและขยายแนวคิดสู่โรงเรียนและ อบต.	1.เกิดกลุ่มอนุรักษ์สมุนไพร 2.หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมกิจกรรมอย่างน้อย 1 ครั้ง	1.มีศูนย์ข้อมูลภูมิปัญญาสมุนไพรชนเผ่า 2.ประสานงานกับ โรงเรียนเพื่อขยายผล 3.อบต.หรืออนามัยสนับสนุนการแปรรูป

กลุ่มเป้าหมาย มาร่วม 35 คนประกอบด้วยกลุ่มเยาวชน 15ชาวบ้าน/ผู้รู้ในชุมชน/ชุมชนใกล้เคียง 20 คน เป็นกลุ่มชาวบ้านที่มีการพบปะแลกเปลี่ยนศึกษาข้อมูลชุมชนก่อนโครงการฯเริ่มดำเนินการ ทราบจากการประชาสัมพันธ์และสนใจ กลุ่มเยาวชนมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการ เริ่มตั้งแต่ส่วนร่วมกำหนดการประชุม มีส่วนร่วมในการประชุม และแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็น บทบาทผู้รู้เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดประสบการณ์/ภูมิปัญญาสมุนไพรท้องถิ่นนักวิจัยประสานงานผู้นำทางการ/ชุมชนใกล้เคียงและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

แผนงานต่อเนื่อง คณะทำงานสรุปการประชุมชี้แจงฯ ร่วมกัน นัดหมายกำหนดการเวทีสร้างกรอบข้อมูลและอบรมนักวิจัยรุ่นเยาว์ เยาวชนและผู้รู้ประสานงานภายในชุมชน/นักวิจัยประสานงานผู้นำและชุมชนใกล้เคียง

๕ กิจกรรมสร้างกรอบเครื่องมือและอบรมนักวิจัยรุ่นเยาว์

บอกเล่าผู้นำทางการและทีมวิจัยปรึกษาหารือทีมวิจัย ประสานงานด้วยตัวเอง กตโกในการสร้างความเข้าใจในชุมชน ประชาสัมพันธ์ใช้วิทยุกระจายเสียงในชุมชน และจดหมายเชิญ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อร่วมกำหนดเนื้อหา วิธีการดำเนินงานร่วมกันเพื่อปรับแนวความคิดให้เป็นไปใน

ทิศทางเดียวกัน โดยใช้กลุ่มย่อย (focus group) และสื่อกลาง MAP (แผนที่) และ MODEL (แผนภูมิภาพจำลอง) แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดิน ตัวอย่างที่ชุมชนไพรชนเผ่าปกากะญอ

ได้รอบข้อมูลที่ทีมวิจัยใช้เป็นเครื่องมือในการดำเนินการเก็บข้อมูลเพื่อรวบรวมเนื้อหา ดังนี้

1. ข้อมูลสภาพชุมชน

ก. ด้านสภาพแวดล้อม

- 1) ประวัติความเป็นมาของชุมชน
- 2) สถานที่ตั้ง/ลักษณะภูมิประเทศ/ภูมิอากาศและทรัพยากรธรรมชาติ

ข. ด้านการเมือง/การปกครอง

ค. ด้านสังคม วัฒนธรรม

- 3) ด้านการศึกษา
- 4) ด้านสาธารณสุข
- 5) ด้านสังคม/วัฒนธรรม/วิถีชีวิต/ความเชื่อและศาสนา
- 6) ด้านความสัมพันธ์ผู้คนในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง
- 7) กลุ่ม/หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในชุมชน
- 8) ระเบียบกติกา ข้อตกลงในชุมชน

ค. ด้านเศรษฐกิจ

- 1) อาชีพ/การทำมาหากิน

สถานการณ์/ความจำเป็นในการใช้ยาสมุนไพรอดีต-ปัจจุบัน

- 1) พัฒนาการเปลี่ยนแปลงการใช้ยาสมุนไพรในรอบ 10 ปี มาใช้ยาวิทยาศาสตร์เมื่อไหร่ อย่างไร ปัจจุบันภายในและปัจจุบันภายนอก
- 2) การใช้ประโยชน์สมุนไพร
- 3) สถานภาพและบทบาทผู้ป่วย และ จำนวนผู้รู้/ผู้เชี่ยวชาญ
- 4) กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาสมุนไพรจากอดีต-ปัจจุบัน
- 5) แหล่งที่พบ

ชนิด/ประเภท/ วิธีที่เอามาใช้/

- 1) ประเภทสมุนไพรใช้กับร่างกาย
- 2) สรรพคุณ
- 3) การจำแนกชื่อ/ตัวอย่าง • ภาษาไทย/ภาษาท้องถิ่น/ภาษาสากล
- 4) วิธีการถ่ายทอด
- 5) แหล่งที่พบ/การเก็บรักษา • ดอกแห้ง/คอง/การขยายพันธุ์

ศักยภาพชุมชนที่เกี่ยวข้องกับปัญหา

- 1) สภาพแวดล้อม/แหล่งที่พบสมุนไพร
- 2) ทรัพยากรบุคคล

- กลุ่มเยาวชน

- ผู้เฒ่าคนแก่ (ผู้รู้แขนงต่างๆ) กลุ่มสตรี และการถ่ายทอด

- หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สถานีอนามัยมีแนวทาง"สุขภาพองค์รวม" เพื่อการสนับสนุนการใช้สมุนไพรในท้องถิ่นและโรงเรียนมีหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องสมุนไพรท้องถิ่น

- ด้านวัฒนธรรม ความเชื่อที่สัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์สมุนไพร พิธีกรรมกินข้าวใหม่ พิธีกรรมบูชาผีบรรพบุรุษ /มีคัมภีร์หรือตำราหรือคนในบ้านเจ็บป่วย และความเชื่อก่อต่อโด คือเรื่องนกกจากฟ้าที่จะมาดูแลข้าวไร่เมื่อทำการหว่านแล้ว

แนวทางวิธีการดำเนินงานเก็บข้อมูล เพื่อให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายและวัตถุประสงค์โครงการ จึงเก็บรวบรวมข้อมูลในรูปแบบคำย่เรียนรู้สมุนไพรชุมชนห้วยปลิง และการเก็บข้อมูลกลุ่มย่อย การพูดคุยแลกเปลี่ยน การสัมภาษณ์และการนำแบบสอบถามมาใช้ในกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งนี้ทีมวิจัยจะเป็นผู้ดำเนินการเก็บข้อมูลกลุ่มย่อยร่วมกับผู้รู้

องค์ประกอบผู้เข้าร่วม ผู้เข้าร่วมกิจกรรมทั้งหมด 25 คน เยาวชนใน/นอกระบบ 12 คน ผู้รู้ในชุมชน/ชุมชนใกล้เคียง 8 คน ผู้นำทางการ 1 คน นักวิจัยและทีมสกว.4 คน

ทีมวิจัยมีบทบาทประสานในกลุ่มทั้งกลุ่มผู้รู้ กลุ่มเยาวชน มีส่วนร่วมในทุกกระบวนการของกิจกรรม และบันทึกเทปเพื่อเก็บรายละเอียดข้อมูลที่ได้จากกิจกรรมและแปลภาษาท้องถิ่น-ไทย (แก้วปัญหาเรื่องสื่อสาร) นักวิจัยประสานชุมชนใกล้เคียง หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จัดกระบวนการบันทึกสรุปกิจกรรม จัดพิมพ์เป็นเอกสารคืนสู่กลุ่มเยาวชน

ผลสรุปที่ได้คือได้กรอบประเด็นข้อมูลเพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายและวัตถุประสงค์โครงการ จึงเก็บรวบรวมข้อมูลในรูปแบบคำย่เรียนรู้สมุนไพรชุมชนห้วยปลิง และการเก็บข้อมูลกลุ่มย่อย การพูดคุยแลกเปลี่ยน การสัมภาษณ์และการนำแบบสอบถามมาใช้ในกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งนี้ทีมวิจัยจะเป็นผู้ดำเนินการเก็บข้อมูลกลุ่มย่อยร่วมกับผู้รู้

การมีส่วนร่วม เยาวชนเข้าร่วมน้อย และสลับเปลี่ยนมา เพราะเยาวชนอยู่ในช่วงย้ายถิ่นด้วยเหตุผลทางการศึกษา กลุ่มเยาวชนที่เข้าร่วมเพราะทราบข่าวประชาสัมพันธ์และสนใจ ชุมชนสะท้อนว่าใช้กลไกการประชาสัมพันธ์ในหมู่บ้านยังไม่พอ ผู้นำทางการ และหน่วยงานพื้นที่ยังไม่มีส่วนร่วม ยกเลิกกิจกรรมอบรมนักวิจัยรุ่นเยาว์ กระบวนการกลุ่มย่อยทำให้ทุกคนมีส่วนร่วมระดมความคิดกลุ่มเป้าหมายมีส่วนร่วมเต็มที่ เยาวชนบันทึกเทปข้อมูล แปลภาษาปกากะญอ-ไทย

แผนงานต่อเนื่อง ทีมวิจัยเก็บข้อมูลกลุ่มย่อยในรูปแบบค่ายเรียนรู้สมุนไพรชุมชนและการเก็บข้อมูลกลุ่มย่อย โดยใช้กรอบของประเด็นเนื้อหาที่ได้ผ่านการมีส่วนร่วม

๔ กิจกรรมค่ายเก็บรวบรวมข้อมูล

ทีมวิจัย ร่วมออกแบบกระบวนการกิจกรรมค่าย แบ่งบทบาท/หน้าที่ กำหนดวัน/เวลาและสถานที่ ประสานผู้นำทางการ /ชุมชนและชุมชนใกล้เคียง โดยกลไกการสร้างเข้าใจร่วมกันของชุมชน วัตถุประสงค์ของกิจกรรมค่าย

1. เพื่อสร้างกิจกรรมเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนด้วยประสบการณ์ตรง ในสภาพแวดล้อมจริง
2. เพื่อรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาสมุนไพรและแหล่งที่พบในป่าชุมชน
3. เพื่อนักวิจัยรุ่นเยาว์ได้ฝึกฝนทักษะในการจดบันทึก การแปลภาษา การสังเกต
4. เพื่อสร้างความตระหนักในคุณค่าสมุนไพร, ผู้รู้ ทรัพยากรบุคคลและป่าชุมชน

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้สมุนไพรของจริงในป่าใช้สอยของชุมชนตัวเอง
2. ได้ข้อมูลภูมิปัญญาสมุนไพร ตัวอย่างของจริงจากการเรียนรู้ร่วมกันในทีมวิจัย
3. นักวิจัยรุ่นเยาว์ได้ฝึกฝนทักษะในการเก็บรวบรวมข้อมูล กล้าแสดงออก แสดงความคิดเห็นร่วมกัน ตลอดจนการแบ่งบทบาทหน้าที่ในทีมกันเอง
4. เด็กและเยาวชนตระหนักถึงประโยชน์สมุนไพร

โดยมีกระบวนการเริ่มต้นแนะนำ (1)การใช้อุปกรณ์เก็บข้อมูลเรียนรู้พื้นที่แก่สมาชิก (2)เรียนรู้ Model เพื่อแสดงเส้นทางเดินและการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนจาก Model จากผู้รู้ (3) ปรับความคาดหวังจากกิจกรรม (4)แบ่งกลุ่มย่อยฐานการเรียนรู้เรื่องสมุนไพรตามแหล่งที่พบจริง (5)กลุ่มย่อยสรุปเนื้อหาข้อมูลจากการเรียนรู้เรื่องสมุนไพร นำเสนอกลุ่มใหญ่ ประเมินผลกิจกรรมค่ายโดยสมาชิกค่ายให้ค่าคะแนนเป็นระดับความรู้สึกความพอใจ-ไม่พอใจ 4 (ไม่พอใจ-เฉย-พอใจ-พอใจมาก) ต่อกระบวนการดังกล่าว นอกจากนี้ยังเสริมเกมที่ได้เกี่ยวข้องกับเนื้อหาบทบาทของทีมงานในการดำเนินกิจกรรม ทีมเยาวชนแบ่งบทบาทในการเก็บรวบรวมข้อมูล บันทึกในประเด็นสำคัญ บันทึกเทป จัดเก็บตัวอย่าง ถ่ายภาพ แปลภาษาปกอะคูเอ-ไทย/ผู้รู้ เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ใช้สื่อกลาง เช่น Model หรือ Map และนักวิจัยบันทึกข้อมูลประเด็นสำคัญ สรุปรายละเอียดจากเทป จัดพิมพ์เป็นเอกสารเพื่อคืนข้อมูลชุมชนนักวิจัยบันทึกรายละเอียดข้อมูลจากเทป หลังจากออกจากชุมชนแล้ว

องค์ประกอบของผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรม เยาวชนนอก/ในระบบ 20 คน ผู้รู้ในชุมชน/ชุมชนใกล้เคียง 4 คน นักวิจัย 1 คนจำนวนผู้เข้าร่วมทั้งหมด 24 คน สถานที่ป่าใช้สอย-ทำกิน ทิศตะวันออกของหมู่บ้าน การดำเนินกิจกรรมช่วงกลางวัน

รูปที่ 9 พระติศาอะธิบาส Mdel (แผนภูมิจำลอง) ที่แสดงพื้นที่การจัดการทรัพยากรป่า
ป่าใช้สอย ป่าพิธีกรรม ป่าทำกิน ป่าอนุรักษ์และเส้นทางเดินสำรวจสมุนไพร

รูปที่ 10 สมาชิกค่ายกับต้นไม้
ความคาดหวังจากกิจกรรม

รูปที่ 11 - 12 ทีมวิจัยแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้รู้ ผักผ่อน การสังเกต จุดบันทึกการ

รูปที่ 13 ชอกน้ำระหว่างเนินเขาใกล้ไร่หมุนเวียนแหล่งที่พบ " เต๋อซิพาโต๊ะ"
สมุนไพรประจำชุมชน สรรพคุณบรรเทา/รักษาอาการโรค ปวดเมื่อย ปวดเอว
เป็นไข้ เป็นพื้นฐานยาไม้ที่ใช้ผสมกับพืชสมุนไพรอื่นๆ

รูปที่ 14 ทีมวิจัยได้อะไรบ้าง นำเสนอกลุ่มใหญ่

รูป 15 -16 สมาชิกค่ายประเมินผลระดับความพึงพอใจ 4 ระดับต่อขั้นตอน 6 กิจกรรม
(เนื้อหาสาระ สถานที่จริง การถ่ายทอดของผู้รู้ เกมส์ ทีมวิจัย สื่อกลางอุปกรณ์ตามลำดับ)

ข้อมูลที่ได้จากค่ายเรียนรู้สมุนไพรชุมชนช่วยปลูก 1.ลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญาสมุนไพรของชุมชน 3 รูปแบบ (1) ทางตรง (2) ทางอ้อม (3)แบบผสมผสาน

2.แหล่งที่พบพืชสมุนไพรบนพื้นฐานการจัดการทรัพยากร โดยชุมชน

การประเมินผลการจัดกิจกรรมโดยสมาชิกค่ายประเมินความพอใจมาก-น้อยต่อกิจกรรม

1.พอใจในเนื้อหาความรู้ สนใจตระหนักคุณค่าภูมิปัญญาท้องถิ่นและสามารถปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้

2.พอใจในการจัดการ กระบวนการ มีเกมส์ที่โยงเข้าสู่การเรียนรู้สอดคล้องกับธรรมชาติเด็กและเยาวชน

3.ข้อเสนอแนะกำหนดเส้นทางที่ใกล้ขึ้น เพื่อให้ช่วงระยะเวลาการเรียนรู้สั้นกว่านี้

บทเรียน กลุ่มเยาวชนได้เรียนรู้จากสถานที่จริง เยาวชนได้ประสบการณ์ตรง เกิดการแลกเปลี่ยนระหว่างกลุ่มเยาวชนกับผู้เฒ่า เยาวชนทั้งใน/นอกระบบมีส่วนร่วมในการเก็บรวบรวมข้อมูล เยาวชนได้ฝึกฝนทักษะ การจดบันทึก การแปลภาษา การตั้งประเด็นคำถามและสรุป พอลองเนื้อหาความรู้เรื่องสมุนไพรที่ตนได้รับจากผู้เฒ่าแผนงานต่อเนื่อง นักวิจัย จัดหมวดหมู่ข้อมูลที่ได้จากค่ายเรียนรู้สมุนไพร จัดพิมพ์เป็นเอกสาร คัดลอกข้อมูลชุมชน ได้กลุ่มอาสาสมัครเยาวชนเก็บข้อมูลสมุนไพรกับผู้เฒ่าอย่างมีส่วนร่วม เพื่อจัดทำกลุ่มย่อยเก็บรวบรวมข้อมูล แบ่งบทบาทหน้าที่และนัดหมายประสานผู้เฒ่าในชุมชน/แกนนำเยาวชนและผู้เฒ่าชุมชนใกล้เคียง

๕ กิจกรรมเก็บข้อมูลกลุ่มย่อย คามกรอบข้อมูล

ทีมวิจัยเก็บกลุ่มย่อยทำความเข้าใจในเนื้อหา ความสัมพันธ์ของข้อมูล จัดหมวดหมู่ข้อมูลแบบสอบถามฝึกทดลองปฏิบัติ/ประเมินผล ปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องและปฏิบัติจริง

ทีมเก็บข้อมูลกลุ่มย่อย สัมภาษณ์กลุ่มย่อย (Focus group) แบบสอบถาม โดยทำเนื้อหาที่ยากเป็นง่ายสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้างคำถาม กำหนดหัวข้อกว้างๆ และการใช้แบบสอบถามพูดคุยแลกเปลี่ยน ทบทวนข้อมูลบันทึกภาคสนามทีมวิจัย บันทึกข้อมูลจากการสังเกตการณ์มีส่วนร่วม/ ไม่มีส่วนร่วม บันทึกจากผู้ให้ข้อมูลในประเด็นที่มีการไว้ในกรอบข้อมูลข้างต้น ใช้เครื่องบันทึกเสียง ช่วยเก็บรายละเอียดเนื้อหาในการบอกเล่า และเยาวชนเป็นผู้แปลภาษา เพื่อรวบรวมเนื้อหาตามกรอบประเด็นข้อมูลที่วางในเวทีสร้างกรอบข้อมูล

องค์ประกอบของผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรม ผู้เฒ่า/ผู้เชี่ยวชาญที่ใช้ประโยชน์จากสมุนไพรในปัจจุบัน หรือเป็นหมอยาพื้นบ้านเป็นสื่อกลางเรียนรู้ 1-2 คน เยาวชนเป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูลอย่างมีส่วนร่วม ได้ฝึกฝนทักษะด้านต่างๆ ฝึกตั้งคำถาม สรุป บันทึก และการแปลภาษา นักวิจัยสรุปข้อมูลที่ได้ จัดหมวดหมู่ จัดพิมพ์เป็นเอกสารคืนชุมชน

ได้ผลสรุปตามวัตถุประสงค์ 1. กลุ่มศึกษากลุ่มย่อยได้เก็บข้อมูลอย่างมีส่วนร่วม และได้รายละเอียดของข้อมูลที่เกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมพิจารณา ทีมวิจัยได้ฝึกฝนทักษะ ในการเก็บข้อ

มูล การจับประเด็น บันทึก สรุป แปลภาษา กลุ่มคนที่เข้าร่วมกิจกรรม เป็นไปตามความคาดหวัง นักวิจัยรุ่นเยาว์และผู้รู้เป็นกลุ่มเป้าหมายโดยตรง และอาสาสมัครเข้าร่วมทีมวิจัย เพราะมีต่อเนื่อง ในการเข้าร่วมกิจกรรม โครงการการแก้ไข จัดกลุ่มหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าร่วม ซึ่งดูความเครียด หรือของทั้งสองฝ่าย

แผนงานต่อเนื่อง นำข้อมูลที่รวบรวมมาได้มาจัดหมวดหมู่เพื่อสะดวกในการตีความและ เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อมูลในกรอบเนื้อหาต่างๆ ทีมวิจัยร่วมแลกเปลี่ยน ตรวจสอบ เพิ่มเติม แก้ไขข้อมูลที่รวบรวมมาได้และทำความเข้าใจในเนื้อหาาร่วมกัน

๕ กิจกรรมประชุมประจำเดือนและสรุปข้อมูลสู่ชุมชน

พบปะกับทีมวิจัย/ผู้นำกลุ่มต่างๆ ในหมู่บ้าน สรุปรายงานจากการดำเนินกิจกรรมแต่ละ เดือนประชุมร่วมกับชาวบ้าน โดยนำเสนอผลการดำเนินงานเป็นรายงาน/สื่อความหมายเป็นรูปภาพ ความรู้กับบอกเล่าแลกเปลี่ยนกับชาวบ้าน วัตถุประสงค์เพื่อรายงานสถานการณ์ ความคืบหน้าใน การดำเนินงาน ปัญหาอุปสรรค/การแก้ไข เพื่อทีมวิจัยมีความพร้อมในกระบวนการวิจัยมากยิ่งขึ้น สร้างความเข้าใจกับทีมงานอย่างต่อเนื่องได้การแลกเปลี่ยนพูดคุยในทิศทางการทำงาน

องค์ประกอบของผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรม ผู้ใหญ่บ้าน/สมาชิกอบค./กรรมการหมู่บ้าน 10 คน ชาวบ้าน/เยาวชน 20 คน นักวิจัยดำเนินการประชุม ทีมวิจัยช่วยสรุปและวิเคราะห้คำถาม/แลกเปลี่ยนกับชุมชน ทีมวิจัยประสานงานกลุ่มต่างๆ ในชุมชน/เก็บข้อมูล ในช่วงเวลาที่นักวิจัยซึ่งเป็น คนภายนอกชุมชน ไม่ได้อยู่ในพื้นที่วิจัย

การประชุมประจำเดือน 3 เดือนแรกจัดที่บ้านพ่อหลวง และรายงานความก้าวหน้างานวิจัยกับรวมกับประชุมประจำเดือนหมู่บ้านซึ่งมีเรื่องราวจากทางราชการเยอะ จึงต้องจัด เนื้อหาให้กระชับเหมาะสมกับช่วงเวลา (ชาวบ้านทำงานเกษตรกรรมเกือบทุกวัน) ชุมชนว่า สะท้อนเรื่องงานวิจัยค่อนข้างมีรายละเอียดเนื้อหาเยอะ ยากต่อการทำความเข้าใจ ชาวบ้านสนใจแต่ไม่มีเวลามีส่วนร่วมกับโครงการเพราะคนมีงานที่ต้องรับผิดชอบจากโครงการต่างๆที่เข้ามาใน ชุมชนเยอะอยู่แล้ว การประชุมรายงานความก้าวหน้างานวิจัยควรแยกจัดกับการประชุมประจำเดือน เพราะประชุมประจำเดือนมีเรื่องราวเยอะอยู่แล้ว ด้านเนื้อหาต้องย่อในเวลาที่จำกัดและที่ชาว บ้านสามารถมีส่วนร่วมในการรับทราบผลการดำเนินงาน แผนงานต่อเนื่อง นักวิจัยรวบรวมข้อคำถาม/ปัญหาอุปสรรคและการเสนอทางออก ข้อสังเกตจากการประชุม มาพูดคุยกับทีมวิจัยและ ดำเนินการแก้ไข และทีมได้ข้อตกลงร่วมกันถึงบทบาทของกลุ่มต่างๆ ในชุมชน

๕ กิจกรรมการวิเคราะห์เชื่อมโยงข้อมูลและวางแผนสู่การปฏิบัติการช่วงที่ 2

นักวิจัยรวบรวม จัดพิมพ์ข้อมูลที่ให้เป็นเอกสาร กำหนดวันเวลาการดำเนินกิจกรรมและ แจ้งทุกฝ่ายประสานงานผู้นำทางกร/ทีมวิจัย/หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทีมวิจัยร่วมวางแผนประเด็นข้อมูล สำคัญจากผลการศึกษาร่วมกันนำเสนอในเวทีดำเนินการ เพื่อจัดหมวดหมู่ข้อมูลที่เก็บรวบรวมทั้งหมดให้เป็นระบบเพื่อสะดวกในการตีความและอธิบายเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อมูลในกรอบ

เนื้อหาต่างๆ เพื่อร่วมแลกเปลี่ยน ตรวจสอบ เพิ่มเติม แกไขข้อมูลที่รวบรวมมาได้และทำความเข้าใจในเนื้อหาเหล่านั้นให้ถูกต้องตรงกันทุกฝ่าย สรุปผล/ข้อเสนอแนะแผนงานปฏิบัติการช่วงที่ 2 โดยแบ่งบทบาทหน้าที่ผู้รู้/มีประสบการณ์ถ่ายทอดข้อมูล (สมุนไพรรและสรรพคุณ) แก่เด็กและครู ในโรงเรียนที่เข้าร่วม ร่วมด้วยแกนนำเยาวชนที่สามารถเป็นวิทยากรถ่ายทอดแก่นักเรียน นำเสนอ ข้อมูลจากการเก็บรวบรวม สื่อความหมายลงกระดาษ พุดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับชาวบ้าน ระดมความคิดเห็นจากกลุ่มใหญ่วิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันเพื่อหาแนวทางเลือก ข้อมูลรายละเอียด สมุนไพรแต่ละชนิดเพื่อให้ชุมชนตรวจสอบความถูกต้อง (คัดเลือก 10 ชนิดที่จะฟื้นฟูช่วงที่ 1)

กลุ่มเด็กในโรงเรียนเข้ามามีส่วนร่วมรับทราบ การซักถาม แลกเปลี่ยนและเกิดแนวทางการ จัดการอนุรักษ์สมุนไพร เป้าหมายของโครงการวิจัยฯ แต่ต้องการทราบรายละเอียดเนื้อหาในแต่ละ กิจกรรมและปัญหาการประสานงานที่ผ่านมามีกระทบกระเทือน ที่งานมีงานประจำของตนเอง (เกษตรกรกรรม) และงานโครงการอื่นๆ ที่เข้ามาในชุมชน นักวิจัยอยู่ในพื้นที่เพียง 15 วัน ต้องมีการ สร้างความเข้าใจอย่างค่อเนื่องและชี้แจงผลประ โยชน์ที่ชุมชนได้รับอย่างชัดเจน

องค์ประกอบผู้เข้าร่วมกิจกรรม ทีมวิจัยประกอบด้วยผู้รู้ในชุมชน/ใกล้เคียง และเยาวชน หลัก 9 คน ครูโรงเรียนบ้านหัวขลุถึง 1 คน นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 12 คน รวม 22 คนนักวิจัยและทีมวิจัยเสนอสรุปข้อมูล เปิดโอกาสให้ซักถามแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ผู้รู้เป็นศูนย์ กลางในการถ่ายทอดความรู้/ประสบการณ์ เด็กเป็นผู้เรียนรู้เรื่อง " สมุนไพรในท้องถิ่น " จากการ เก็บข้อมูล 6 เดือน ทีมวิจัย,ครูและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูล แลกเปลี่ยนและ เสนอแนะ ในแผนฟื้นฟูช่วงที่ 2

บทที่ 6

สรุปและอภิปรายผล

ก่อนเริ่มต้นดำเนินการวิจัยเพื่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาสมุนไพรชนเผ่าปกาเกอะญอ นักวิจัยเข้าศึกษาชุมชนหาประเด็นของการเขียนโครงการ โดยพูดคุยแลกเปลี่ยน พบปะกลุ่มต่างๆ ผ่านกลุ่มเยาวชน ซึ่งเป็นกลุ่มธรรมชาติและได้มีประสบการณ์ในการพัฒนาชุมชนด้านต่างๆ เช่น การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การป้องกันยาเสพติด และกลุ่มคนเผ่าคนแก่ กลุ่มสตรี จากการประชุมกับกลุ่มต่างๆ ชาวบ้านในกลุ่มได้พิจารณาว่าต้องการพลิกฟื้นวัฒนธรรมและภูมิปัญญาสมุนไพร ซึ่งเป็นระบบความรู้ของชุมชน โดยอยากทราบว่าปัจจุบันสถานการณ์การใช้ยาสมุนไพรเพื่อรักษาตนเองเป็นอย่างไร ผู้รู้ในชุมชนยังทำหน้าที่ดูแลสุขภาพคนในชุมชนหรือไม่ แม้บางครั้งด้วยสาเหตุใดและการตั้งสมมติฐานจะทำให้คนรุ่นใหม่รู้ได้อย่างไร กลุ่มเยาวชนและกลุ่มคนเผ่าคนแก่มีความสนใจที่จะเรียนรู้และรักษาภูมิปัญญา เพราะเป็นเรื่องโรคภัยไข้เจ็บใกล้ตัว และชาวบ้านในชุมชนส่วนมากจะรู้เกี่ยวกับสมุนไพรในการรักษาโรคแตกต่างกันมากน้อยตามประสบการณ์แต่ละคน ในปัจจุบันชาวบ้านส่วนน้อยที่ใช้ประโยชน์จากสมุนไพรเพราะหันมาใช้ยาแผนปัจจุบันมากกว่า โดยเฉพาะกลุ่มเด็กและเยาวชนนั่นเอง

เมื่อโครงการอนุรักษ์ภูมิปัญญาสมุนไพรชนเผ่าปกาเกอะญอ ได้เข้าไปเริ่มดำเนินการเมื่อเดือนมีนาคม - สิงหาคม 2545 ในพื้นที่ชุมชนห้วยบุ่งได้ใช้เวลาสร้างความเข้าใจกับชุมชนตั้งแต่เรื่องนักวิจัยซึ่งเป็นคนนอกชุมชน กระบวนการวิจัย เป้าหมายงานวิจัย จนถึงเรื่องผลกระทบที่ชาวบ้านคิดว่าจะได้รับจากงานวิจัยและพยายามคิดการมีส่วนร่วมจากหน่วยงานในพื้นที่ ได้แก่ โรงเรียนและสถานีอนามัย แต่ประเด็นงานวิจัยชิ้นนี้เป็นประเด็นที่ชุมชนเกิดความสนใจที่จะให้มีการวิจัยในเรื่องการอนุรักษ์ภูมิปัญญาสมุนไพรเพื่อรวบรวมและอนุรักษ์ความรู้ท้องถิ่น ระบบความรู้สมุนไพรใน 3 ประเด็น 1.ความรู้สมุนไพร 2.การใช้ประโยชน์ 3.การจัดการความรู้ ที่จำกัดอยู่ในกลุ่มผู้รู้ได้ขยายไปยังกลุ่มต่างๆ ในชุมชน แต่นัยยะหนึ่งที่สำคัญคือ ความพยายามใช้ศักยภาพของชุมชน ใช้ความสามารถที่จะทบทวนและร่วมกันพิจารณาหาทางเลือกที่หลากหลายที่จะการปรับตัวในสภาพปัจจุบัน มีหลายอย่างเป็นความน่าสนใจก่อนที่จะมีการเข้าสู่กระบวนการ โดยจะมีการนำเสนอต่อไปในบทนี้

จากการดำเนินงานที่ผ่านมา ทีมวิจัยและนักวิจัยต้องเผชิญกับความท้าทายของชุมชน ซึ่งเมื่อการดำเนินงานวิจัยเคลื่อนไป ก็ยังพบเห็น ได้แก่ อำนาจผู้นำชุมชนที่ซ้อนทับกันในชุมชน จ้องเกิดต่อโครงการที่เข้ามาในชุมชน การประนีประนอมกันระหว่างการศึกษาแบบเก่ากับแบบใหม่ และบทเรียนของนักวิจัยที่เป็นคนนอก อย่างไรก็ตาม กระบวนการวิจัยดำเนินงานจึงต้องยืดหยุ่นให้สอดคล้องจากสภาพความเป็นจริงของชุมชน

6.1 จุดแข็งของชุมชนและพื้นที่วิจัย ก่อนที่จะเริ่มดำเนินการวิจัย

ก่อนที่จะเริ่มดำเนินการวิจัยเพื่อหาแนวทางอนุรักษ์ภูมิปัญญาสมุนไพร การให้ประโยชน์ การรักษาและสืบทอดแก่เด็กและเยาวชน นักวิจัยได้เข้าศึกษาชุมชนผ่านกลุ่มเยาวชนอันเป็นกลุ่มเป้าหมายโดยตรง และประเด็นเรื่องยาสมุนไพรเป็นประเด็นที่กลุ่มต่างๆ สนใจที่พลิกฟื้นภูมิปัญญา และหาแนวทางขยายองค์ความรู้ ถึงที่นักวิจัยคิดคือ เมื่อชุมชนเกิดความสนใจย่อมต้องการเข้าร่วม และคาดหวังต่อโครงการ และมองเห็นเป้าหมายของโครงการวิจัยร่วมกัน แม้ว่าชุมชนจะมีการทำงานด้านการพัฒนามาไม่มากนัก แต่ก็สามารถเกิดกลุ่มทำงานเพื่อชุมชนที่พัฒนามาจากกลุ่มเด็ก และเยาวชนซึ่งเป็นกลุ่มธรรมชาติมีความไว้วางใจ ตลอดจนกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ที่มี "การจัดการร่วมกัน" ไม่ว่าจะเป็นด้านทรัพยากร ด้านประเพณี ภูมิปัญญาด้านต่างๆ เหล่านี้ถือว่าเป็นผู้นำที่ให้ความสนใจกับกิจกรรมภายนอก และเรื่องสมุนไพรเชื่อมโยงกับการใช้ทรัพยากรจากป่า ซึ่งในชุมชนก็มีการตัวกันเป็นเครือข่ายที่มีกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมห้วยปลิง หน่วยงานราชการในพื้นที่โรงเรียนและอนามัยซึ่งมีทิศทาง "บูรณาการความรู้ท้องถิ่น" เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว การเข้าไปทำงานในพื้นที่จึงมุ่งเน้นความสามารถในการประสานงานของทีมวิจัยซึ่งเป็นกลุ่มเยาวชน การดึงกลุ่มต่างๆ ดังกล่าวเข้ามามีส่วนร่วมตัดสินใจ วางแผน สร้างกระบวนการและดำเนินงานต่อเนื่อง ชุมชนมีความสามารถรับฟังข้อมูลดังกล่าวเพื่อตัดสินใจเลือกแนวทางอนุรักษ์ภูมิปัญญาสมุนไพรด้วยตนเองและประสบการณ์จากการดำเนินงานวิจัยร่วมกันของกลุ่มต่างๆ

6.2 ข้อสังเกตและบทเรียน

บทเรียนที่ได้จากงานวิจัยตั้งแต่เริ่มพัฒนาโครงการ

1) นักวิจัยเป็นคนภายนอกชุมชนชนเผ่า ประกอบกับไม่มีผู้ช่วยวิจัย ต้องใช้เวลาอยู่ในชุมชนนาน เพื่อถึงการมีส่วนร่วม สร้างความเข้าใจอย่างต่อเนื่องต่อเรื่องบทบาทตนเองและเป้าหมายโครงการวิจัยแก่ชุมชน โดยเฉพาะทีมวิจัยด้วยกันซึ่งเป็นกลุ่มเยาวชน ใน 3 เดือนหลังซึ่งเป็นช่วงเริ่มต้นฤดูกาลผลิต การประสานงานระหว่างนักวิจัยกับทีมวิจัยค่อนข้างกระต่อนกระแท่น ส่งผลต่อระดับการมีส่วนร่วมและความเข้าใจต่อเนื่องในกิจกรรมงานวิจัย ระดับการมีส่วนร่วมสัมพันธ์อยู่กับความถี่ในพบปะกลุ่มต่างๆ ในชุมชน ความถี่ของข้อมูลข่าวสารที่ให้กับชาวบ้าน

2) ชุมชนห้วยปลิง มีความเชื่อถือภาวะผู้นำชุมชน ผู้นำทางการนำโครงการจากรัฐราชการ มาขยายต่อชุมชนซึ่งเป็นเรื่องที่ชุมชนต้องทำ แต่ผู้นำไม่เป็นทางการจากกลุ่มมีความหลากหลายของสมาชิกและเชื่อมโยงกันอย่างหลวมๆ มีการจัดการร่วมกันทั้งเรื่องทรัพยากรและวัฒนธรรม กลับเป็นกลุ่มค่อนข้างมีอิทธิพลบทบาทสูงในชุมชน เช่น กลุ่มผู้รู้ กลุ่มเยาวชน ระหว่างอำนาจผู้นำที่ซ้อนทับกันในชุมชน ไม่ได้แยกออกไปทั้งหมด ชุมชนมีกระบวนการสร้างความเข้าใจและพิจารณาเรื่องต่างๆ อย่างไม่เป็นทางการเสมอ เหล่านี้เป็นช่องทางของการประสานงานซึ่งเป็นจุดเน้นของโครงการวิจัยที่เริ่มจากกลุ่มเยาวชน กลุ่มผู้รู้ ชาวบ้านมีประสบการณ์ไม่ดีที่โครงการพัฒนาจากภายนอก

เข้ามาและจัดตั้งกลุ่ม มีโครงสร้างบุคลากรชัดเจน และมีงบประมาณมาสนับสนุน กลุ่มมักไม่ค่อย
เนื่องและต่างคนต่างทำงาน สภาพความจริงในฤดูกาลผลิต (พฤษภาคม - ธันวาคม) และเป็นที่
ทุรกันดาร การคมนาคมยากลำบาก ที่ส่งผลต่อการกำหนดความพร้อมของชุมชนในการดำเนินกิจ
กรรม

3) โครงการวิจัยและกระบวนการวิจัย ชุมชนมองว่า งานวิจัย เป็นการศึกษา ซึ่งเป็นหน้าที่
จัดการของโรงเรียน แต่โรงเรียนไม่สามารถทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ท้องถิ่นได้อย่างมีศักดิ์ศรีเท่าผู้
รู้ คนเฒ่าคนแก่ในชุมชนเอง ประเด็นของโครงการวิจัยเป็นที่สนใจของชุมชนก็จริง แต่เป้าหมายไม่
ได้ตอบสนองความต้องการแรกของชุมชนเรื่องการทำมาหากิน และการสร้างรายได้ การสะสมเงิน
ทองเพื่อสนับสนุนลูกหลานเรียนหนังสือ ซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทั้งจำนวนและระดับการศึกษาสูงขึ้น
ทีมวิจัยเป็นกลุ่มเยาวชนซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายโดยตรง ไม่ได้ทำงานวิจัยอย่างเดียว กลุ่มยังทำงานของ
เครือข่ายเยาวชนห้วยปูลิง และการมีตำแหน่งในโครงสร้างโครงการพัฒนาของราชการ ทำให้ทีม
วิจัยต้องจัดสรรช่วงเวลาให้ตรงกัน และตรงกับความพร้อมชุมชนอีกชั้นหนึ่ง ในบางกิจกรรมที่ไม่
เข้าสามารถเข้าร่วมหรืออยู่ไม่ครบกระบวนการ ส่งผลต่อการสร้างความเข้าใจและความชัดเจนต่อ
กระบวนการไม่ต่อเนื่อง เรื่องสมุนไพรเชื่อมโยงกับสิทธิการใช้ทรัพยากรจากป่า ซึ่งเป็นประเด็น
อ่อนไหวที่ชุมชนมองว่า เป็นเรื่องที่คนภายนอกมาฉกฉวยเอาประโยชน์ไป การมีส่วนร่วมและการ
บอกเล่าเรื่องราวที่คนคิดและทำบางครั้งไม่เต็มที่น่าถึก การดำเนินกิจกรรมทั้งเรื่องสถานที่ การชี้แจง
รายละเอียดแต่ละกิจกรรมเป็นพื้นที่สาธารณะ และเป็นประเด็นร่วมของกลุ่มต่างๆ ในชุมชน

4) หน่วยงานในพื้นที่ โรงเรียนและอนามัย

โรงเรียนห้วยปูลิงต้องการมีส่วนร่วมโครงการวิจัยและเห็นว่าเป้าหมายงานวิจัยเป็น
ประโยชน์ต่อชุมชน แต่ยังไม่มองแยกส่วน การให้การศึกษาเป็นเรื่องของโรงเรียน และการพัฒนา
เป็นเรื่องเฉพาะของชุมชน เพราะที่ผ่านมามีประสบการณ์ไม่ดีเรื่องโครงการพัฒนาที่ส่งผลให้ชุม
ชนแตกแยก ทะเลาะเบาะแว้ง อีกคิดว่า "ชาวบ้านพัฒนายาก" จึงไม่มั่นใจที่จะเข้าร่วมงานวิจัยใน
ช่วงต้น ซึ่งทำได้ในลักษณะเชิญผู้รู้มาเป็นวิทยากรสอนในโรงเรียน แต่ไม่มีศักยภาพพอที่เป็นผู้ให้
มากกว่าบทบาทผู้สนับสนุน คือ การมาร่วมคิดวางแผน ออกแบบกระบวนการร่วมกับทีมวิจัย และ
คิดกับกรอบราชการ และต่างคนต่างทำ ยังมองแยกส่วน ภูมิหลังของครูและเจ้าหน้าที่สถานีอนามัย
เป็นทั้งคนในและนอกชุมชนคนเฒ่า และความต้องการโยกย้ายออกจากชุมชน

6.4 ปัญหาอุปสรรค

1. เรื่องการสื่อสาร นักวิจัยเป็นคนเดียวที่เป็นคนนอกพื้นที่ชนเผ่า ที่ต้องทำงานกับคนทุก
กลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่มผู้รู้ คนเฒ่าคนแก่ที่ไม่สามารถสื่อสารภาษาไทย แต่สามารถให้กลุ่มเยาวชน
แปลและถ่ายทอดภาษาปากกะเหรี่ยงเป็นภาษาไทย และมีการนำอุปกรณ์อัดเทปในการเก็บข้อมูล
และเวลาที่มิใช่รายละเอียด นอกจากนี้การวางบทบาทเยาวชนผู้แปลยังต้องมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วม

กันในพื้นที่เพื่อเข้าใจในวัตถุประสงค์เป้าหมายร่วมกัน ทั้งนี้ต้องใช้เวลานานมาก และการแสดงเนื้อหาข้อมูลที่มีความหลากหลาย ทำเนื้อหาให้ง่ายต่อความเข้าใจชาวบ้าน

6.4 ผลที่เกิดขึ้นจากการวิจัยที่ผ่านมา

1) สิ่งที่ชุมชนได้จากการทำงานวิจัย

ผลในเชิงพัฒนา การดำเนินงานวิจัยการเก็บรวบรวมข้อมูลช่วงแรก ทำงานผ่านทีมวิจัย ซึ่งเป็นกลุ่มเยาวชนและกลุ่มผู้รู้ สร้างความสามารถรับฟังสิ่งใหม่และประสบการณ์การเรียนรู้ร่วมกัน จากการทำงาน โครงการจึงเน้นการพัฒนาคน และการประสานงาน กระบวนการเรียนรู้จากหลายฝ่ายทั้งชาวบ้าน หน่วยงานราชการ หน่วยงานเอกชน เพื่อเป็นบทเรียน บททดสอบให้ชุมชนเตรียมพร้อมรับ กับสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนเองได้

• ได้แสดงเอกลักษณ์ ตัวตนของชุมชน

1. ความสามารถในการพึ่งพาตนเองด้านสุขภาพ
2. ความสามารถในการถ่ายทอดภูมิปัญญาภายใต้เงื่อนไขแรงกดดันปัจจุบัน
3. ความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลของชุมชน

• ได้ฟื้นฟูความรู้เดิมและความรู้ใหม่

1. ด้านยาสมุนไพรและการใช้ประโยชน์ เช่น นอกจาก เตอติฟาโค๊ะ ซึ่งเป็นที่รู้จักและยังใช้ประโยชน์แล้ว ยังมีสมุนไพรที่กำลังสูญหาย ส่วนหนึ่งที่ผู้รู้ลืมเลือนเพราะไม่ถูกใช้ ได้ถูกรื้อค้นและรวบรวม บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร
2. ด้านแหล่งที่พบสมุนไพร ซึ่งได้มีการสำรวจปริมาณชนิดพืชสมุนไพรในเขตป่าชุมชน รวมทั้งการเรียนรู้การจัดการทรัพยากรพื้นที่ป่า ป่าใช้สอย ป่าอนุรักษ์ ไร่หมุนเวียน
3. ด้านความรู้ใหม่ เช่น สถานการณ์การใช้และแปรรูปสมุนไพร ในปัจจุบัน

• ได้แลกเปลี่ยน-เรียนรู้

1. การปรับปรุงการประสานงานภายในชุมชนให้มีประสิทธิภาพ
2. ผู้รู้ คนเฒ่าคนแก่ได้ทบทวนความรู้สมุนไพร และส่งผ่านสู่คนรุ่นใหม่
3. สถานการณ์ใช้สมุนไพรในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง

• ได้ใช้ประโยชน์จากการผสมผสานภูมิปัญญาดั้งเดิมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่

1. Model (แผนภูมิจำลอง) มีการนำมาใช้ในกระบวนการเรียนรู้

• ทีมวิจัย ถกถำคิด ถกถำแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจมากขึ้น

• เกิดกระแสการอนุรักษ์ " สมุนไพร " ทรัพยากรจากป่า

2) สิ่งที่น่าวิจัยได้

ในด้านการทำนุบำรุงรวบรวมข้อมูลสมุนไพรอย่างมีส่วนร่วม เพื่อค้นหาสาเหตุปัจจัยภายในและภายนอกที่ส่งผลต่อการใช้ประโยชน์ การรักษาและสืบทอดภูมิปัญญาสมุนไพรในปัจจุบัน และค้นหาศักยภาพชุมชนด้านต่างๆ ไม่ว่าประเพณี วัฒนธรรม แหล่งเรียนรู้ และหน่วยงานในพื้นที่มีส่วนเกื้อหนุนต่อการอนุรักษ์ได้หรือไม่ และอย่างไร เหตุนี้ได้เรียนรู้สภาพความเป็นจริงในชุมชนปกากะญอมากขึ้น โครงสร้างสังคมซึ่งสัมพันธ์กับการกล่อมเกลาทางสังคม และการส่งผ่านความรู้ชุมชน การมองเห็นช่องทางการประสานงานกับกลุ่มผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ การปรับตัวของชุมชนต่อเงื่อนไขแรงกดดันทั้งภายในและภายนอกชุมชน ปรากฏการณ์ย้ายถิ่นของชาวบ้านลงมาสู่เมืองเพื่อเรียนหนังสือมากขึ้น ซึ่งเป็นเหตุผลของการยกสถานภาพทางสังคม และกระบวนการงานวิจัยเป็นกระดุนให้เกิดความตระหนักในคุณค่า "ระบบความรู้ชุมชน" และจิตสำนึก "รักถิ่นบ้านเกิด"

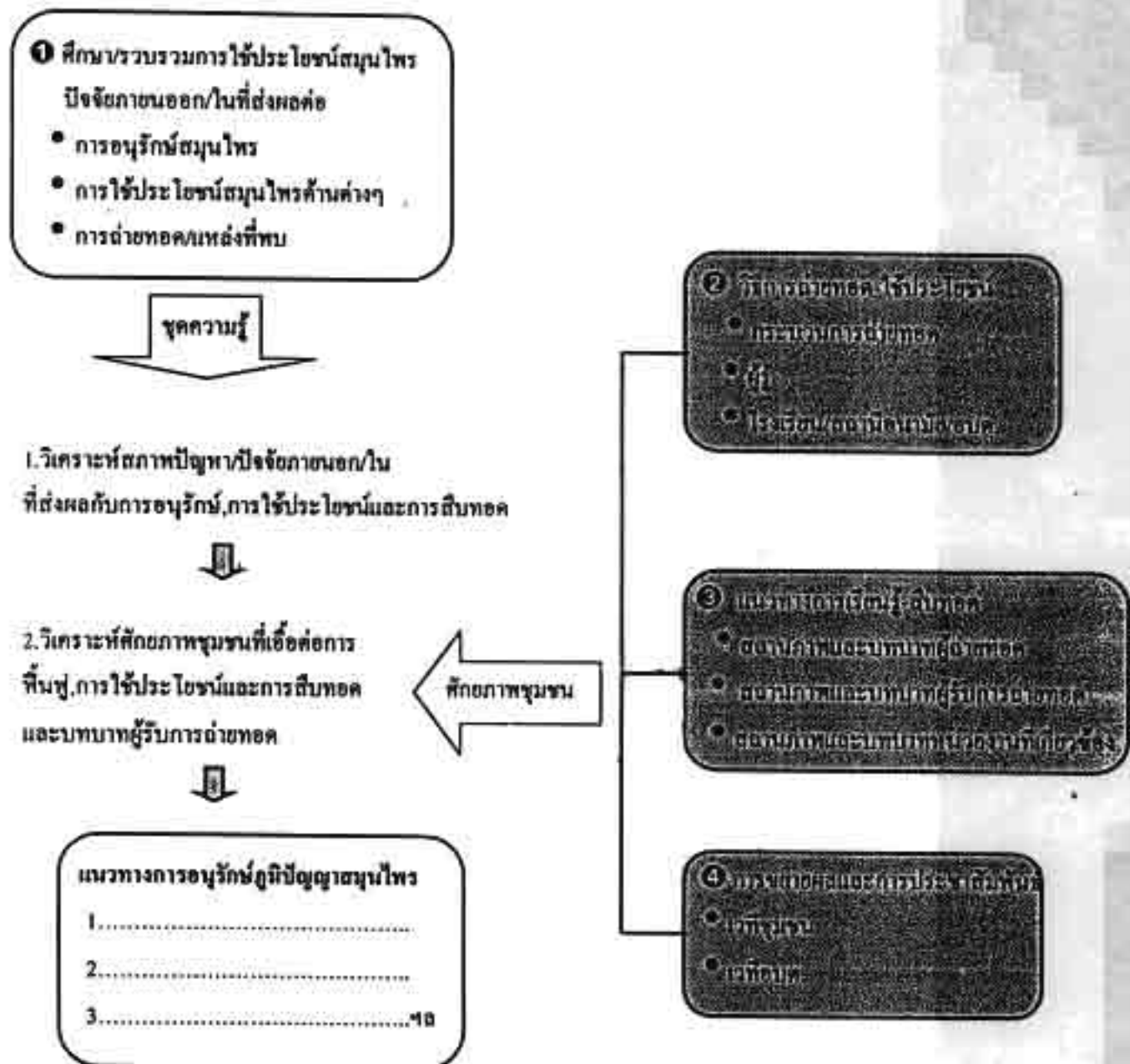
6.5 ข้อเสนอแนะ

โครงการวิจัยดำเนินงานมาเพียง 6 เดือน ในช่วงแรกรวบรวมข้อมูลสมุนไพร เพื่อสืบค้นหาสาเหตุปัจจัยของการสูญหาย และการศึกษาศักยภาพชุมชนที่มีต่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาดังกล่าว จากการทำวิจัยและลงคลุกคลีกับชุมชน พบว่า องค์ความรู้เรื่องสมุนไพรเป็นระบบคุณค่าที่สะท้อนว่าชุมชนปกากะญอปรับตัวให้เข้ากับบริบท สภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ โดยกลุ่มไม่เป็นทางการในชุมชนแต่มีการจัดการร่วมกันทางทรัพยากรและวัฒนธรรม เป็นแรงผลักดันในการขับเคลื่อนงานพัฒนาที่ก่อให้เกิดประโยชน์กับชุมชน กระบวนการวิจัยก็ได้เปิดพื้นที่ให้ชุมชนได้แสดงเอกลักษณ์ แสดงความหมาย ตัวตนของชุมชน มีส่วนเป็นแรงกระตุ้นให้ชุมชนตระหนักในคุณค่าภูมิปัญญาตนเอง หากชุมชนได้พิจารณาถึงเงื่อนไขแรงกดดันที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของความรู้ และการเปลี่ยนแปลงโฉมหน้าของชุมชนเอง เชื่อมโยงสาเหตุ ปัจจัยและศักยภาพของคน ก็จะเท่าทันสถานการณ์ นำเสนอทางเลือกที่หลากหลายในการจัดการกับภูมิปัญญา ความรู้ตนเองและงานวิจัยเป็นบทเรียนหนึ่งในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อการเปลี่ยนแปลงชุมชน

เนื่องจากงานวิจัยยังไม่ครบกระบวนการ ก้าวต่อไปคือปฏิบัติการในทางเลือกจากชุมชนเพื่อพลิกฟื้นภูมิปัญญา โดยเน้นสร้างกระบวนการเรียนรู้หลายฝ่ายในชุมชนและประสบการณ์ในการดำเนินงานวิจัยอย่างมีส่วนร่วม จึงต้องมีการประสานงานกับโรงเรียนและอนามัย เพื่อร่วมในกระบวนการและขยายแนวคิดวัตถุประสงค์และเป้าหมายงานวิจัย พอสรุปเป็นข้อเสนอแนะเป็นแนวทางได้ดังนี้

1. ควรจะต้องทำการศึกษา ทำความเข้าใจองค์ความรู้และวิถีชุมชนอย่างละเอียด ซึ่งใช้เวลามากกว่า 6 เดือน เพื่อที่จะได้หยิบยกเอาศักยภาพของชุมชนทั้งด้านการใช้ประโยชน์ การอนุรักษ์และการเติบโตมาพัฒนาและพิจารณาร่วมกันถึงแนวทางเลือกอนุรักษ์ภูมิปัญญาของปกากะญอที่หลากหลาย และตรงกับความต้องการชุมชนอย่างแท้จริง
2. หน่วยงานใดๆ ที่จะเข้าไปให้ความรู้เรื่องสมุนไพรหรือการนำชาวบ้านไปอบรม การใช้ประโยชน์สมุนไพร ควรคำนึงถึงโครงสร้างความคิดดั้งเดิมของชุมชนและทำความเข้าใจกฎเกณฑ์ ประเพณีขนานผ่าด้วย เพราะว่าชนเผ่าเองก็มีองค์ความรู้เป็นของตนเองในการที่จะนำไปถ่ายทอดให้เกิดความรู้ อันจะส่งผลทำให้การดำรงอยู่ในบริบทและสภาพแวดล้อมเกื้อกูลป่า ไม้ ดินและน้ำ
3. ควรที่จะสร้างความตระหนักในคุณค่าระบบความรู้ดั้งเดิมกับชุมชนก่อน เพื่อที่นำมาบูรณาการความรู้ใหม่ ก่อนที่กำหนดเป็นหลักสูตรทางการศึกษาโดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับสมุนไพรซึ่งเกี่ยวข้องการจัดการทรัพยากรป่าชุมชน ต้องเปิดโอกาสให้กลุ่มต่างๆ ในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานและประเมินผลในการทำกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์สมุนไพรชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน
4. การประสานงานเพื่อต้องการมีส่วนร่วมกับโรงเรียนและหน่วยงานราชการต่างๆ ต้องชี้แจงรายละเอียดข้อมูลให้ชัดเจน และ เป้าหมายของโครงการว่ายังประโยชน์แก่ชุมชนและโรงเรียนอย่างแท้จริง ตลอดจนการมีเวลาให้ครูและชุมชนได้พบปะแลกเปลี่ยนในแนวทางงานวิจัย

ข้อเสนอต่อแนวทางการดำเนินงานในระยะที่ 2

1 ศึกษาและรวบรวมการใช้ประ โยชน์จากสมุนไพร ในปัจจุบันชุมชนใช้ประ โยชน์จากสมุนไพรเฉพาะกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ที่มีประสบการณ์ในการใช้และใช้ในการรักษาสุขภาพเบื้องต้น เช่น ปวดเมื่อย เป็นไข้ ส่วนกลุ่มสตรีและกลุ่มเยาวชนไม่ค่อยใช้เนื่องจากไม่มีประสบการณ์ ไม่นั่นใจในยาสมุนไพร คิวพิษสมุนไพรที่ต้องใช้บ่อยหรือเป็นของสิชุมชน มีข้อจำกัดที่อยู่ในป่า ไม่สามารถหาได้ทันเมื่อเจ็บป่วย และการรักษากับโรคที่ใช้เวลานานและฤทธิ์ยาไม่แน่นอน การถ่ายทอดจากผู้รู้คนเฒ่าคนแก่สู่คนรุ่นใหม่ก็ได้แก่พิษสมุนไพรต่างๆ ไม่ใช่ตำรับยาที่ต้องแปรสภาพ (

ปรุงษา) จับข้ออื่น อีกทั้งคำรับยาที่เกิดจากการคิดค้น ได้ผลดีของผู้รับบางท่านก็จะ ไม่ถ่ายทอดแก่คน
ภายนอกตระกูลหรือคนภายนอกชุมชน ยาแผนปัจจุบันจากสถานีนามัยก็เป็นทางเลือกใหม่ที่ดี
สะดวกสบายกว่า ตลอดจนปัจจัยภายนอกเรื่องการย้ายถิ่นฐานของเด็กและเยาวชน การ
ตั้งซื้อสมุนไพรในชุมชนโดยการถอนรากเหง้าจากคนพื้นราบ กระแสการ "อนุรักษ์" จากรัฐบาล
สร้างความเข้าใจแก่ชาวบ้าน คือ เก็บไว้หรือสงวนไว้ ชาวบ้านหันมาใช้ยาแผนปัจจุบันที่
สะดวกสบายกว่าและเชื่อว่าเป็นสิ่งที่ทำหายจากเจ็บป่วยได้

๒ กระบวนการเรียนรู้และใช้ประโยชน์ภูมิปัญญาสมุนไพร

พื้นที่ทางไกลทุรกันดารเช่นชุมชนห้วยบุ่งถึงหลักเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงไม่ได้ การแทนที่
ของยาแผนปัจจุบัน ระบบการศึกษา ความรู้แบบใหม่ แต่ชุมชนห้วยบุ่งก็ยังรักษาประเพณี วัฒนธรรม
ดั้งเดิมเคร่งครัดและยังสามารถปรับตัวได้ในเงื่อนไขข้อจำกัดเช่นปัจจุบัน ได้แก่ การ
ปรับช่วงเวลามัดมือให้ตรงกับปีดเทอมเพื่อให้ลูกหลานพร้อมหน้าพร้อมตาในกิจกรรมรวมหมู่ การ
เลี้ยงผีไร่/นา ที่มืองค์ประกอบยาสมุนไพรในการทำพิธีกรรม กลุ่มคนเฒ่าคนแก่ ที่เป็นผู้รู้หรือพ่อ
แม่ก็เป็นแหล่งเรียนรู้เรื่องสมุนไพรและภูมิปัญญาด้านอื่นๆ ที่สำคัญ (ไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์
อักษร) ซึ่งโรงเรียนสถานศึกษาไม่สามารถทำหน้าที่นี้ได้ ผู้รู้เรื่องยาสมุนไพรก็มีการแลกเปลี่ยน
ความรู้ ทดลองคิดค้น การนำมาปลูกในบริเวณบ้าน แลกเปลี่ยนคำรับยา และจำหน่ายแก่บุคคลภายใน
นอกหรือที่สั่งซื้อจากคนพื้นราบ ซึ่งเถลิดมั่ว ทำเป็นบางท่าน ยังไม่มีการกระจาย หน่วยงานภายใน
นอกเช่นโรงเรียนและสถานีนามัยก็ยังสามารถประนีประนอมกับชุมชนได้ด้วยสถานีนามัยมี
แผนงาน " สุขภาพองค์กรรวม " ที่สนับสนุนการใช้ยาสมุนไพรในการรักษาสุขภาพเบื้องต้น และ โรงเรียน
มีทิศทางสนับสนุนภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงได้มีการประสานงานกับโครงการวิจัยฯ เพื่อร่วม
กระบวนการรวบรวมองค์ความรู้กับชุมชนในช่วงปฏิบัติการที่ 2

๓ แนวทางการถ่ายทอด- เรียนรู้ เน้นการประสานงานเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมระหว่างกลุ่ม
เยาวชนและกลุ่มผู้รู้และกลุ่มต่างๆ ในชุมชนรวมทั้งโรงเรียนและอนามัย เพราะกลุ่มธรรมชาติเหล่านี้
นี้มีพื้นฐานการจัดการทางวัฒนธรรมและทรัพยากรร่วมกัน สามารถทำงานร่วมกันได้ แต่เมื่อมีการ
จัดตั้งกลุ่มในชุมชนจากภายนอกและมีงบประมาณสนับสนุน จะแยกกันทำงาน ต่างคนต่างทำ
ขาดการประสานและเชื่อมโยงศักยภาพ ภูมิปัญญาของแต่ละกลุ่มมาดำเนินการร่วมกัน ในช่วงการ
เก็บข้อมูล 6 เดือนแรก กลุ่มต่างๆในชุมชนดำเนินงานบนฐาน " ภูมิปัญญาท้องถิ่น " ที่แยก
ประเด็นได้ 3 ประเด็น (1) ความรู้ (2) การใช้ประโยชน์จากความรู้ (3) การจัดการความรู้

ผู้รู้มีสถานภาพและบทบาทเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ท้องถิ่น ปู่กุดฝั่งดำนำกลุ่มตนเองแก่
กลุ่มเยาวชน กลุ่มเยาวชนซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายโดยตรงเป็นทีมวิจัย ร่วมตัดสินใจวางแผน ตัดสิน
ใจและดำเนินการร่วมกัน สรุปวิเคราะห์ และกลุ่มเยาวชนทำหน้าที่ประสานงานกลุ่มผู้รู้และ โรงเรียน
อนามัย โรงเรียนและอนามัยเองมีบทบาทส่วนร่วมในการขยายความรู้เรื่องสมุนไพรชุมชนแก่
เด็กในโรงเรียน โดยนำความรู้สมุนไพรชุมชนที่ผ่านการรวบรวมอย่างมีส่วนร่วมมาออกแบบบท

เรียนท้องถิ่น มีผู้รู้เป็นวิทยากรในโรงเรียน นำเสนอสถานการณ์ปัญหาให้นักเรียนเข้าใจปัญหาโดย
ฟังจากหลายทาง ประเด็นคือ คนหรือกลุ่มต่างๆ ในชุมชนเองจะได้เรียนรู้จากประสบการณ์ทำงาน
ร่วมกัน ฟังจากชาวบ้าน จากราชการ จากเครือข่ายสมุนไพรร เพื่อกำหนดแนวทางการอนุรักษ์ด้วยคน
เอง

๔ การขยายผลและการประชาสัมพันธ์

เรื่องการขยายผลการดำเนินงานและประสบการณ์การมีส่วนร่วมในงานวิจัยผ่านกิจกรรม

ทั้ง 6 กิจกรรมและการประชุมประจำเดือน และเป้าหมายสร้างสำนึกในชุมชนตนเองผ่านประสบ
การณ์การดำเนินงานวิจัยร่วมกัน และดึงความสามารถ ศักยภาพชุมชนที่จะอนุรักษ์ สืบทอดความรู้
สมุนไพรและมีการจัดการใช้สมุนไพรเพื่อปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน ซึ่งการปรับตัวนั้นอาจ
เกิดการผสมผสานกลุ่มต่างๆ ในชุมชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าด้วยกัน

เหล่านี้ข้อมูลเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาและเสนอทางออก การค้นหา
ศักยภาพเพื่อเอื้อต่อการอนุรักษ์ การสืบทอดและการใช้ประโยชน์ร่วมกัน ภายใต้อำนาจสถานการณ์
ปัจจุบัน พอสรุปเป็นแนวทางเพื่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาสมุนไพรชนเผ่าปกากะญอช่วงที่ 2 ดังนี้

1. แนวทางจัดระบบข้อมูลสมุนไพรท้องถิ่น

1.1 เพื่อเก็บข้อมูลเชิงลึก รายละเอียดสมุนไพร 60 ชนิดเดี่ยว ภาพถ่ายส่วนต้น/ส่วนที่ใช้
ประโยชน์,สรรพคุณ,วิธีใช้กับโรค/อาการ โรค (วิธีปรุงยา) และแหล่งที่พบ

โดยการเก็บข้อมูลเชิงลึก จะร่วมกับผู้รู้/นักเรียนชั้นมัธยมปีที่ 2-3 / 3 ครั้ง ในระยะ
เวลา 3 เดือน ในบริเวณบ้านเรือนและป่ารอบหมู่บ้าน (ป่าใช้สอย) ส่วนในแหล่งต้นน้ำ
และป่าอนุรักษ์ที่ไม่ไกลจากชุมชนนัก นักวิจัยและทีมวิจัย (ผู้รู้และกลุ่มเยาวชน) จะดำเนินการ
เก็บข้อมูลเอง

1.2 จัดทำแผนที่,โมเดล (แผนภูมิจำลอง) แหล่งที่พบสมุนไพร

การจัดทำแผนที่และโมเดล โดยทีมวิจัยรวบรวมข้อมูลแหล่งที่พบที่ได้จากการเก็บ
ข้อมูลเชิงลึก ประสานผู้มีความเชี่ยวชาญ จึงดำเนินการจัดทำแผนที่และโมเดลในช่วง
เดือนที่ 4

1.3 เรียบเรียงเนื้อหาจัดทำรูปเล่ม "พฤกษศาสตร์สมุนไพรท้องถิ่น" ร่วมกับโรงเรียน คัดให้โรง
เรียน

2.แนวทางการใช้ประโยชน์จากชุดความรู้สมุนไพร

2.1 สนับสนุนกลุ่มสมุนไพร ที่มียอดประกอบหลากหลายจากกลุ่มต่างๆ ในชุมชน

การพิจารณาคุณภาพ กติการ่วมกันเพื่อการดูแลรักษา และใช้ประโยชน์อย่างเป็น
ธรรม

2.1 การปลูก/ขยายพันธุ์พืชสมุนไพร 10 ชนิดตามเกณฑ์การคัดเลือก (ยังใช้อยู่และ
เป็นของดีในชุมชน) ได้แก่

ที่	ชื่อท้องถิ่น/ไทย-สากล	สรรพคุณ	วิธีใช้
①	เค่อจิทาโด๊ะ (พืชยืนต้น)	แก้ปวดเมื่อย, ปวดเขว, เป็นไข้และ บำรุงกำลัง	นำราก+เหง้าต้มดื่ม 3 แก้วต่อวัน เป็น ไม้ยาสำคัญที่จะปรุงร่วมกับพืชชนิด อื่นๆ
②	นะเบาะจ่อ (พืชยืนต้น)	แก้มาเลเรีย, โทฟอยด์, ไข้จับสั่น	นำส่วนเปลือกมาต้มน้ำดื่ม
③	นอ	แก้ไข้จับสั่น	นำเปลือกมาต้มน้ำดื่ม
④	กล๊ะอีโพ	แก้ไข้เด็ก, ท้องร่วงและท้องอืด	นำส่วนรากหรือกิ่งมาตากแห้ง แฉวนคอบเด็ก (กลั่นจนมาก) หรือต้ม ดื่มแก้ท้องอืด ท้องร่วง
⑤	พอซุจ่อ	แก้หวัดเด็ก/ผู้ใหญ่	นำรากมาต้มน้ำดื่ม
⑥	เค่อติกาจื่อ	ใช้บรรเทาอาการปวดเขว เส้นตึง ทั้งเด็กและผู้ใหญ่	นำรากหรือเหง้าแห้งมาต้มน้ำดื่ม
⑦	เกอะนาปะ	ใช้ดื่มทำความสะอาดแผล	นำใบสดมาต้มทำความสะอาดแผล
⑧	เค่อติหม่อจู่	ประคบไล่แมลง	นำใบสดมาต้มประคบแผล 30 นาที ก็เปลี่ยนใบ
⑨	ยาแหะกะ	ยาบำรุงกำลัง, เจริญอาหาร	นำต้นและใบมาต้ม
⑩	เต๋อฮาโคะเหมาะ/ มะขามป้อม (ยืนต้น)	แก้ไอ, เจ็บคอ, กระหายน้ำ	กินผลดิบ

หมายเหตุ : ○ แทนชนิดสมุนไพรที่ใช้บ่อยในชุมชน

● หมายถึงและเป็นของดีโบราณที่ชุมชนช่วยปลูก

2.แนวทางการบริหารจัดการความรู้

2.1 ออกแบบบทเรียน เรื่องสมุนไพรท้องถิ่น ที่มีเนื้อหาครอบคลุมข้อมูล

สมุนไพรที่เก็บรวบรวมในช่วงระยะที่ 1 และข้อมูลสมุนไพรท้องถิ่นอื่นๆ (ที่มีการเก็บข้อมูลหรือทำ
วิจัยมาแล้ว) โดยแยกเนื้อหาเป็นบทเรียนและออกแบบกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับทีมวิจัยและครูที่
รับผิดชอบในโรงเรียนหัวปลี

2.2 ผู้จัดทำหน้าที่ร่วมออกแบบบทเรียน ศึกษานานดูแล เป็นวิทยากร ในการ
ถ่ายทอด-เรียนรู้ถ่ายทอดสู่เด็ก,เยาวชน และชาวบ้านที่สนใจ

2.3 เด็กมัธยมปีที่ 2-3 จำนวน 25 คน เป็นผู้เลือกเรียนรู้บทเรียนเรื่องสมุนไพร
ท้องถิ่นตนเอง

ท้องถิ่นตนเอง

เนื่องจากโรงเรียนได้ริเริ่มสอนหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง "สมุนไพรท้องถิ่น" ในช่วงเทอมที่สอง เดือนพฤศจิกายน 2545 ถึง มีนาคม 2546 จึงประสานกับทีมวิจัยที่จะกำหนดบทเรียนและออกแบบกระบวนการเรียนรู้สมุนไพรร่วมกันกับชุมชน โดยกลุ่มเป้าหมายเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2-3 จำนวน 25 คน และชาวบ้านที่สนใจ ในช่วงเวลาการเรียนการสอนในโรงเรียนหรือช่วงเวลาเหมาะสมที่ทุกฝ่ายตกลงกัน คือ ครูที่ดำเนินการร่วมกัน

1. นายบุญช่วย	กันธิสาร	ผู้อำนวยการ โรงเรียนห้วยปูลิง
2. นายฤกษ์ชัย	นุดโฮริน	ครูระดับ 4

ทีมวิจัยประสานงานอนามัยและเครือข่ายสมุนไพรเพื่อให้ความรู้สถานะสมุนไพรในสถานการณ์ปัจจุบัน

3.แนวทางเสริมสร้างจิตความสามารถของทีมวิจัยและกลุ่มเป้าหมาย

3.1 แลกเปลี่ยนดูงานประสบการณ์ระหว่าง 2 โครงการวิจัยฯ (พื้นที่ห้วยปูลิงและปางมะผ้า)

3.2 ดูงานเครือข่ายสมุนไพร

3.3 อบรมการเพาะ ขยายพันธุ์พืชสมุนไพรแก่ชาวบ้าน , เด็กและเยาวชนที่สนใจทำแปลงสาธิต

เพื่อเป็นการส่งเสริมจิตความสามารถของทีมวิจัย แลกเปลี่ยนประสบการณ์และกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดแนวร่วมในการจัดการอนุรักษ์สมุนไพรท้องถิ่น

4.แนวทางประชาสัมพันธ์และขยายผล เพื่อให้ชุมชนใกล้เคียงและบุคคลภายนอกได้รับรู้แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาสมุนไพรห้วยปูลิง

1.1 การสร้างความเข้าใจภายในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง

1.2 นำเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในสถานการณ์ปัจจุบัน

1.3 พัฒนบทเรียนสมุนไพรเป็นหลักสูตรสมุนไพรกระจายสู่โรงเรียนอื่นๆ ในตำบล เพื่อการศึกษาและเผยแพร่ ได้แก่ บ้านหนองขาวกลาง บ้านห้วยไทร บ้านห้วยฮี บ้านห้วยคองก่อ ส.ศ.ช.บ้านหนองขาวเหนือและบ้านห้วยกล้วย

1.4 สรุปผลการดำเนินงานโครงการวิจัยฯ ระยะ 1 ปี ทำหนังสือแจ้ง

-อบต.ห้วยปูลิง

-ผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้านในตำบล

-โรงเรียนและส.ศ.ช.ในตำบล

-ศูนย์ข้อมูลสมุนไพรแม่ฮ่องสอน สำนักงานสาธารณสุข จังหวัดแม่ฮ่องสอน

โดย แนวทางการประชาสัมพันธ์และขยายผลนี้จะดำเนินการในช่วงเดือนมีนาคม

แผนงานต่อเนื่อง 1. สร้างความเข้าใจและชี้แจงแผนปฏิบัติการช่วงที่ 2 ค่อยชุมชน
ร่วมกับอบค. และ โรงเรียน

2. ผู้รู้เป็นวิทยากรการเรียนรู้ถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่

3. เด็กและเยาวชนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้/ฝึกฝนทักษะ การสังเกต บันทึกฯ

4. ทีมวิจัยประสานงานผู้นำ ,กลุ่มต่างๆ, โรงเรียนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

5. ครูมีส่วนร่วมออกแบบ/วางแผนกิจกรรมปฏิบัติการฟื้นฟูช่วงที่ 2

6. นักวิจัยประสานกับบุคคลภายนอกและชี้แจงรายละเอียดในการจัดกิจกรรมแต่ละ
ครั้งอย่างละเอียด

หมายเหตุ : กระบวนการแต่ละกิจกรรม ต้องมีการนัดหมายกับทีมวิจัยล่วงหน้าเพื่อให้ทีมวิจัย
ประสานงานกับกลุ่มต่างๆ ทั้งนี้ขอความร่วมมือชุมชนและวัตถุประสงค์โครงการประกอบกัน

ขั้นตอนวิธีการดำเนินงาน 6 เดือนโดยละเอียด

กิจกรรม/ขั้นตอน	วัตถุประสงค์	ขั้นตอนวิธีการ	สิ่งที่คาดว่าจะได้รับ	ตัวชี้วัด	ระยะเวลา
1.ชี้แจงแผนงานปฏิบัติการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วย 2	1.เพื่อสร้างความเข้าใจในโครงการ 2.เพื่อให้เกิดความชัดเจนในหลักการ ทำงานวิจัยอย่างต่อเนื่องจากช่วงที่ 1	1.พบปะคณะทำงาน,ผู้นำ,กลุ่ม ต่างๆ ในชุมชน และหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง 2.วางกำหนดการชี้แจง 3.ตั้งประเด็นคำถาม 4.นำเสนอกลุ่มใหญ่ 5.สรุปผล	1.ชุมชนเกิดความตระหนักและ เข้าใจในกิจกรรมเป้าหมาย กับของโครงการ 2.ชุมชนได้พบเห็นข้อมูลเพื่อ เตรียมความพร้อมปฏิบัติการฟื้นฟู ในช่วงแรก	1.เกิดความดีใจ และความคิดถึงจาก ชุมชนต่อโครงการวิจัย 2.การมีส่วนร่วมจาก หน่วยงานที่เกี่ยวข้องใน แผนปฏิบัติการฟื้นฟู ช่วงที่ 2	1 วัน
2.แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ การมีส่วนร่วมดำเนินการ การวิจัย ระหว่าง 2โครงการ วิจัย	1.เพื่อใช้กระบวนการในการแลกเปลี่ยน ประสบการณ์และกำหนดบท บาทตนเองในกิจกรรมฟื้นฟูช่วง 2 2.เพื่อเสริมศักยภาพให้คณะทำงาน มีความเชื่อมั่นในการดำเนินงาน 3.เพื่อเป็นกำลังใจในการดำเนินงาน	1.ประสานพื้นที่ที่แลกเปลี่ยน งาน 2.วางรูปแบบเนื้อหาการดูงาน 3.ดำเนินการ 4.สรุปผล รื้อเสนอแนะ	1.คณะทำงานได้เกิดการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ระหว่างกันถึงความสำคัญ และสามารถกำหนดบทบาทตน เองในกิจกรรมฟื้นฟูช่วงที่ 2 2.เกิดแนวคิดที่สามารถนำมาปรับ ใช้ในการกิจกรรมฟื้นฟูช่วงที่ 2 3.คณะทำงานมีกำลังใจในการ ดำเนินงาน	1.ผู้เข้าร่วมเป็นตัวแทน จากกลุ่มต่างๆ ในชุมชน ที่มีส่วนร่วมในกิจ กรรมช่วง 1 ที่ต่อเนื่อง 2.มีสัดส่วนของนักเรียน ชั้น 2-3 เข้าร่วมกิจ กรรมมากกว่า 5 คน	3 วัน 2 คืน
3.เก็บข้อมูลเชิงลึกสมมุติฐาน	1.เพื่อรวบรวมข้อมูลรายละเอียด	1.ประสานงานผู้นำ,ผู้รู้และใจ	● ตนเอง	1.ชุมชนมีส่วนร่วมใน	

ชวณแห่งที่พบ	สมมุโนโพธิ	เรียน	1. นักเขียนเริ่ม 2-3 ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เข้าร่วมกับชุมชน 2. ผู้มีส่วนร่วมในการกำหนดเนื้อหาภูมิปัญญาท้องถิ่น	การเลือกสมมุโนโพธิในชุมชนเพื่อการถ่ายทอด 2. จำนวนผู้ที่ถ่ายทอด ประสิทธิภาพครั้งละ 2 คนในแต่ละครั้ง	3 ครั้ง/3 เดือน
	2. เพื่อวางแผนหลักสูตรการถ่ายทอด-เรียนรู้สมมุโนโพธิกับโรงเรียนอย่างมีส่วนร่วม 3. เพื่อประสานงาน / ระดมความร่วมมือบทบาทที่ชัดเจนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 4. เสริมทักษะในเรื่องถ่ายทอดประสบการณ์แก่ผู้ 3. เพื่อเสริมทักษะในการเก็บข้อมูลมักวิจัยชุมชน	2. ประชุมระดมความคิดเห็นข้อมูลจากผู้เกี่ยวข้อง 3. ออกแบบเนื้อหาการถ่ายทอด-เรียนรู้สมมุโนโพธิท้องถิ่น 4. กำหนดวันเวลา/สถานที่ 5. ดำเนินการ 6. รวบรวมข้อมูล สรุปผลและข้อเสนอแนะ	1. เกิดการถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่ 2. ผู้เขียนเป็นผู้แลกเปลี่ยน 3. ชุมชน 1. ชุมชนมีส่วนร่วมรวบรวมความรู้ความรู้สมมุโนโพธิของตนเอง 2. ชุมชนใกล้เคียงมีส่วนร่วมในกิจกรรม	- กระบวนการถ่ายทอด - ประสานงานภายนอก 3. กิจกรรมการเก็บข้อมูล/การเรียนรู้ด้วยทอด ไม่ต่ำกว่า 3 ครั้ง 4. มีการถ่ายทอด ประสิทธิภาพในชุมชน โดยใช้ข้อมูลจากการวิจัย	
4. จัดทำ แผนส่งเสริมสมมุโนโพธิ/ในเขตร่วมกับชุมชน	1. เพื่อส่งเสริมจิตอาสาสามารถในการจัดการอนุรักษ์สมมุโนโพธิ 2. เพื่อจัดทำข้อมูล/สื่อที่ถ่ายทอดการทำ ความเข้าใจ	1. เตรียมเนื้อหา ข้อมูล 2. ประสานงานวิทยากร 3. เตรียมอุปกรณ์สถานที่ 4. ดำเนินการ 5. สรุปผล	1. ชุมชนเกิดตระหนักเห็นความสำคัญในแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น 2. ชุมชนมีแผนที่ในเขตเพื่อส่งต่อการสื่อความหมาย(เรียนรู้ร่วมกัน) ภายในชุมชนและเผยแพร่สู่สาธารณะ	1. วิทยากรชุมชน(มีประสบการณ์ในการทำแผนที่(ในเขต) มีส่วนร่วมจัดทำ 2. ใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด	7 วัน

5. จัดอบรมนักวิจัยรุ่นเยาว์ที่สนใจการอ่าน ใช้แผนที่ออกแบบรอบใบและโมเดลแหล่งที่พบสมุนไพร	1. เพื่อส่งเสริมขีดความสามารถแก่นักวิจัยและเยาวชนที่สนใจนำไปสู่การสร้างความรู้เข้าใจและขยายผล 2. เพื่อสนับสนุนให้เกิดวิทยากรชุมชนในการใช้สื่อประกอบการศึกษาและเผยแพร่	1. เตรียมเนื้อหา ข้อมูล 2. ประสานงานผู้นำ, กลุ่มต่างๆ และโรงเรียน 3. ดำเนินงาน 4. สรุปผลและข้อเสนอแนะ	1. ทีมวิจัยและเยาวชนมีความเข้าใจในแนวทางการจัดการเรียนรู้กับภูมิปัญญาท้องถิ่น 2. มีวิทยากรชุมชนเห็นด้วยช่วยเยาวชนที่สามารถอธิบายแผนผังโมเดลที่จัดทำขึ้นได้	1. สัดส่วนของนักวิจัยรุ่นเยาว์มากกว่า 10 คน เข้าร่วมการอบรม 2. วิทยากรรุ่นเยาว์สามารถอธิบายแผนผังที่สามารถโมเดลที่จัดทำขึ้นได้มากกว่า 5 คน	2 วัน
6. จัดศึกษาดูงานอบรมนักวิจัยรุ่นเยาว์เพราะปลูก ขยายพันธุ์สมุนไพรเพื่อการอนุรักษ์	1. เพื่อกลุ่มมีความสนใจสามารถเสนอทางเลือกที่มุ่งอย่างเป็นรูปธรรม 2. เพื่อพัฒนานักวิจัยรุ่นเยาว์ในการขยายพันธุ์สมุนไพร 2. เพื่อรักษาฟื้นฟูขยายพันธุ์สมุนไพรชุมชน	1. ประสานงานสถานที่ดูงาน และวิทยากร 2. ประสานผู้นำ, กลุ่มต่างๆ ในชุมชนและโรงเรียน 3. ทีมวิจัยเตรียมเนื้อหา 4. ทีมวิจัยวางแผนรูปแบบการอบรม/ดูงาน 5. ดำเนินงาน 6. สรุปผลและข้อเสนอแนะ	1. สมาชิกปรับแนวคิดและวิธีบริหารจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาสมุนไพรท้องถิ่น 2. กลุ่มรู้วิธีการนำไปปรับใช้ในชุมชนตนเอง 3. เกิดแนวร่วมที่ให้ความสำคัญการจัดการเรียนรู้กับสมุนไพรท้องถิ่น	1. วิทยากรผู้นำหญิงหรือชายไม่ต่ำกว่า 5 คน สามารถอธิบายวัตถุประสงค์ประสงค์เป้าหมายของโครงการวิจัย 2. วิทยากรผู้นำหญิงหรือชายสามารถอธิบายรายละเอียดเทคนิค วิธีการเพาะขยายพันธุ์พืช 3. วิทยากรสามารถสาธิตได้ ถ่ายทอดประสบการณ์ความรู้ได้	4 คืน 3 วัน

7.รวบรวมข้อมูลจัดทำรูปแบบ "หลักสูตรท้องถิ่น"	1.เพื่อชุมชนมีความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง 2.เพื่อที่ในท้องถิ่นมีความรู้ภูมิปัญญาของชุมชนนำไปสู่การสร้างความรู้ความเข้าใจและขยายผล 3.เพื่อแนะนำเสนอการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง	1.พบปะผู้นำท้องถิ่นมีวิทยากรวิจัยรุ่นเยาว์และครูผู้รับผิดชอบ 2.ประชุมกลุ่มย่อย 3.รวบรวม จัดหมวดหมู่ข้อมูล 4.ดำเนินการจัดพิมพ์ 2 ภาษา ไทย/และแปลภาษาเขมม/โรงเรียน 5.กระจายสู่ชุมชน/โรงเรียน	● ชุมชน 1.ชุมชนมีความรู้แบบโพรงตนเอง 2 ภาษา 2.กระบวนการถ่ายทอด-เรียนรู้ มีการใช้สื่อประกอบ เช่น แผนที่ Model หรือสไลด์ 3.ได้ขยายผลสู่ชุมชนใกล้เคียงและโรงเรียนในชุมชน	1.มีเวทีเผยแพร่/ชี้แจงภายในตำบล กับการดำเนินงานคืออะไร ทำอย่างไรและผลเป็นอย่างไร	1 เดือน
8.ประเมินผลการดำเนินงาน	1.เพื่อทราบกิจกรรมแต่ละช่วงดำเนินการไปตามเป้าหมายหรือไม่ สอดคล้องอย่างไร 2.เพื่อทราบว่าเกิดผลกระทบหรือเปลี่ยนแปลงอะไรบ้าง 3.เพื่อทราบข้อมูลทิศทางที่เป็นประโยชน์ที่จะพัฒนา ปรับปรุงต่อหรือไม่ 4.ทราบประสบการณ์การทำงานที่ผ่านมาว่าได้ทำอะไร อย่างไร เกิดผลอย่างไร	1.พบปะประสานงาน 2.วางรูปแบบเวที 3.จัดเตรียมเนื้อหาอุปกรณ์ 3.ดำเนินการ 4.สรุปผลและข้อเสนอแนะ	1.กลุ่มได้ทราบกิจกรรมการดำเนินงานแต่ละช่วง สอดคล้องกับเป้าหมายอย่างไร 2.กลุ่มได้เข้าใจและเห็นความสำคัญของการหาทางออกภูมิปัญญาท้องถิ่น 3.กลุ่มสามารถนำเสนอการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในสถานการณ์ปัจจุบันได้อย่างสอดคล้องจากโครงการวิจัยได้ 4.กลุ่มได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์	1.มีความต่อเนื่องในการดำเนินงานกิจกรรม 2.จำนวนผู้ที่เข้าร่วมในแต่ละกิจกรรมเพิ่มขึ้น 3.เกิดกลุ่มที่สนใจการจัดทำอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น 4.หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ระดับการสร้างความเข้าใจ ปฏิบัติงานและ	1 วัน

๑.ประชุมประจำเดือนคณะทำงาน	๑.เพื่อทราบความก้าวหน้า ปัญหา/อุปสรรคในการดำเนินงาน (เรียนผู้เข้าร่วม) ๒.เพื่อเสนอทางออก/ทางแก้ไขร่วมกัน	๑.พบปะ ประสานงาน ๒.จัดเตรียมเนื้อหาขงอุปกรณ์สถานที่ ๓.ดำเนินการ ๔.สรุปผล ชี้แจงเสนอแนะ ๕.คืนรายงานสรุปผลสู่กลุ่มชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	การทบทวนการดำเนินงานที่ผ่านมา ๑.ทีมวิจัยชุมชนได้ทราบผลการดำเนินงานแต่ละช่วง มีปัญหาอย่างไร และสาเหตุ ๒.ได้แลกเปลี่ยน นำเสนอความคิดเห็นทางแก้ปัญหาร่วมกัน	สรุปผล	๑ ครั้ง/เดือน
----------------------------	--	--	---	--------	---------------

ตารางกิจกรรม 6 เดือนโดยละเอียด

ลำดับที่	กิจกรรม/ขั้นตอน	24 สัปดาห์ (เดือน)																							
		1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
1	ชี้แจงแผนงานกิจกรรมปฏิบัติการช่วงที่																								
2	-แลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานร่วมกันส่วนร่วมดำเนินการวิจัยระหว่าง โครงการวิจัย																								
3	-ประสานงานกับโรงเรียนเพื่อออกแบบหลักสูตรท้องถิ่นร่วมกับ นักข้อมูลเชิงลึกชุมชน/แหล่งที่พบ ร่วมกันกับนักวิจัย ศูนย์ฯ และคณะทำงาน																								
4	3.1 สรรพคุณตำรับยาวิชิโรและเชื้อสาเกต 3.2 ภาพถ่ายต้นสมุนไพร/ส่วนที่ใช้ประโยชน์ 3.3 ปริมาณ/ความหนาแน่นที่พบ 3.4 แผนที่แหล่งสมุนไพรในเขต																								
5	-ประสานงานแหล่งข้อมูลแผนที่ วิทยากรและจัดทำ -จัดอบรมนักวิจัยศูนย์ฯ ที่สนใจเรื่องสื่อความหมาย การใช้แผนที่ ที่รอบนอก /รอบในและในเขตแหล่งที่พบสมุนไพร																								
6	-จัดศึกษาดูงานนักวิจัยศูนย์สมุนไพรไทย การเพาะปลูก ขยายพันธุ์สมุนไพร เพื่อการอนุรักษ์																								
7	-เรียบเรียงข้อมูลจัดทำรูปเล่ม "หลักสูตรท้องถิ่น" 2 ภาษา																								

ตารางกิจกรรม 6 เดือนโดยละเอียด

ลำดับที่	กิจกรรม/ขั้นตอน	24 สัปดาห์																											
		1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
8	เวทีประเมินผล																												
9	ประชุมประจำเดือน																												

บรรณานุกรม

- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์และคณะ. "รายงานการวิจัย สภาพความนิยมในการรักษาแบบพื้นบ้านโดยการใช้สมุนไพรของชุมชนในเขตอำเภอชุมพวง.โรงพยาบาลชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา, 2529.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. "ระบบความเชื่อและพิธีกรรมกับการรักษาพยาบาลในล้านนา" เอกสารประกอบการประชุมวิชาการพุทธศักราช 2532. "วัฒนธรรมกับความหลากหลายทางชีวภาพ" ความหลากหลายทางชีวภาพกับการพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2536.
- ธงชัย สาระกุล. รายงานการวิจัยภูมิปัญญาในการดูแลสุขภาพตนเองของชุมชนชาวเขา 6 เผ่า. ศูนย์นิคมธรรมชาติและพัฒนาศาธารณสุขมูลฐานภาคเหนือ จังหวัดนครสวรรค์, 2538
- เจริญจันทร์ ประดับบุษ. มิติทางวัฒนธรรมของการใช้สมุนไพร : กรณีศึกษาเฉพาะหมู่บ้านในจังหวัดยโสธร. วิทยานิพนธ์สังคมศาสตร์มหาบัณฑิต (สังคมศาสตร์การแพทย์และ สาธารณสุข).มหาวิทยาลัยมหิดล, 2532
- ยศ สันตสมบัติ. "การจัดการทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพลุ่มน้ำ" เอกสารสรุปการประชุมสัมมนานานาชาติ 23-25 มีนาคม 2544.มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ : สถาบันวิชาการนานาชาติ, 2544
- รุจิราภ อรรถสิทธิ์และคณะ. คุณสมบัติและพฤติกรรมของหมอพื้นบ้านในชุมชน. รายงานการวิจัยสำนักงานสาธารณสุขมูลฐาน กระทรวงสาธารณสุข, 2530.
- ลือชัย ศรีเงินยวงและอาภรณ์ เลข แกมม. สมุนไพรกับการรักษาตนเองของชาวชนบท ช้างในลือ ชัยศรีเงินยวงและทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (บรรณาธิการ). ยุทธศาสตร์เพื่อการดูแลสุขภาพตนเอง. ศูนย์นโยบายสาธารณสุขคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัย, 2533.
- วราภรณ์ ปิ่นแก้ว และคณะ. การสำรวจการใช้สมุนไพรของชาวเขา และการใช้สมุนไพรของชาวเขาที่อาศัยในจังหวัดเชียงราย. เชียงใหม่ : ศูนย์ประสานงานการแพทย์แผนไทยภาคเหนือ, 2538
- วิชัย โปษยจินดา. การแก้ไขปัญหาคาความเจ็บป่วยของชาวเขา. ข่าวสารสถาบันวิจัยชาวเขา 11 (มกราคม - มิถุนายน 2530)
- เสาวภา พรศิริพงษ์. "การแพทย์พื้นบ้านกับสมุนไพร" เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการเรื่องการแพทย์แผนไทยกับสังคมไทย โครงการจัดงานทศวรรษการแพทย์แผนไทย วันที่ 10-13 มีนาคม 2538 ณ ศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์
- ศรีศักร วัลลิโภดม. บทเรียนภาคปฏิบัติและวิถีทรรศน์เชิงนโยบายเพื่อส่งเสริมความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน. พลวัตชุมชนไทยสมัยโลกาภิวัตน์, 2543
- อานันท์ กาญจนพันธ์. พลวัตชุมชนในการจัดการทรัพยากร. เอกสารประกอบการประชุมพลวัตวัฒนธรรมและเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่น วันที่ 30-31 พฤษภาคม 2543 กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัย, 2543.

- Bannerman, Robert H. John Burton and Health Care Coverage : A reader for health
Administrators and practitioners. World Health Organization, Geneva, 1983.
- Brun , Viggo and Trond Schumacher . Traditional Herbal Medicine in Northern
Thailand, Berkeley : Univ. of California Press, 1987.

ภาคผนวก

คณะทำงานโครงการวิจัยฯ

1. นักวิจัยและทีมวิจัย

2. ทีมวิจัยหลัก

1) นายหม่อมควะ อาฟู	ผู้นำทางศาสนา (ฮัจญ์)
2) นายนิแอ อาฟู	แพทย์พื้นบ้าน
3) นายคำเหล่ธ รักษาสินวนา	แพทย์พื้นบ้าน
4) นายกานู อาฟู	แพทย์พื้นบ้าน
5) นายอาฟอ โหมแก้ว	แพทย์พื้นบ้าน
6) นายสุชัย อาฟู	ประธานกลุ่มเครือข่ายเยาวชนฯ
7) นายไพบูลย์ โหมแก้ว	สมาชิกกลุ่มเครือข่ายเยาวชนฯ
8) นายสุทธิลักษณ์ ศักดิ์ศรีงาม	สมาชิกกลุ่มเครือข่ายเยาวชนฯ
9) นางสาวนฤมล โหมแก้ว	สมาชิกกลุ่มเครือข่ายเยาวชนฯ
10) นายวิฑูรย์ อาฟู	สมาชิกกลุ่มเครือข่ายเยาวชนฯ

ทีมวิจัยร่วม

➤ กลุ่มผู้นำชุมชน

- 1) นายส่วยพอ เครือทอง สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยปูลิง บ้านใหม่ป่าหมาก หมู่ 1
- 2) นายสมโภชน์ นิกรี ผู้ใหญ่บ้าน

➤ โรงเรียน/สาธารณสุข

4) นายบุญช่วย คันธีสาร	ผอ.โรงเรียนบ้านใหม่ป่าหมาก
5) นายฤกษ์ชัย นุตโยธิน	ครูระดับ 4
6) นายอดิศักดิ์ ไชโย	เจ้าหน้าที่สาธารณสุข(สถานีอนามัยบ้านใหม่ป่าหมาก)

➤ กลุ่มเครือข่ายเยาวชนห้วยปูลิง

1) นายไชยรัตน์ พานทอง	ประธานกลุ่มเครือข่ายเยาวชนห้วยปูลิง
2) นางสาวสุพรรณิ โหมแก้ว	สมาชิกกลุ่มเครือข่ายเยาวชนฯ
3) นางสาวเอพอ สีโต	สมาชิกกลุ่มเครือข่ายเยาวชนฯ
4) นางสาวกานติมา พงษ์สุขานันท์	สมาชิกกลุ่มเครือข่ายเยาวชนฯ
5) นางสาวอารี อาฟู	สมาชิกกลุ่มเครือข่ายเยาวชนฯ

6) นางสาวศรัทธา อ่าฟู	สมาชิกกลุ่มเครือข่ายเยาวชนฯ
7) นายตรีชัย รักษาสินวนา	สมาชิกกลุ่มเครือข่ายเยาวชนฯ
8) นายสุรเดช ศรีสัตอินทคุณ	สมาชิกกลุ่มเครือข่ายเยาวชนฯ
9) นางสาวจรรยา ยศก่าจาย	สมาชิกกลุ่มเครือข่ายเยาวชนฯ
10) นางสาวลัดดาวรรณ โพแก้ว	สมาชิกกลุ่มเครือข่ายเยาวชนฯ
11) นางสาวบุษยารัตน์ สีโต	สมาชิกกลุ่มเครือข่ายเยาวชนฯ
12) นางสาวพรพรรณ ฉัตตากรพัชรกุล	สมาชิกกลุ่มเครือข่ายเยาวชนฯ
13) นางสาวช่อศักดิ์ดา ไพรคดิธรรม	สมาชิกกลุ่มเครือข่ายเยาวชนฯ
14) นางสาวบัวศรี วัฒนไพโร	สมาชิกกลุ่มเครือข่ายเยาวชนฯ
15) นายสุริย์ อ่าฟู	สมาชิกกลุ่มเครือข่ายเยาวชนฯ

รายชื่อ สรรพคุณและวิธีการใช้ประโยชน์สมุนไพรชุมชนห้วยปูลิง

ที่	ชื่อท้องถิ่น	สรรพคุณ	วิธีใช้-ยंत्रรักษา
1	ทองทันช้าง	ธาตุอุ่น วัฒนะ, แก้ปัสสาวะขัด กระเพาะลำไส้ทำงานดีขึ้น	นำใบมาคากแห้ง-คั้นน้ำดื่ม
2	เขวอหวาน/ขมิ้น	เคลือบแผลในกระเพาะอาหาร, ขจัด เหงื่อ ไล่ยุงยั้งแมลงที่เรื้อ	นำหัวสดมาบดหรือตำกินหรืออบ
3	เค่อตูปกว่าจิ	ระบายเลือดสตรีหลังคลอดบุตร	ราก+ใบสดคั้นน้ำดื่ม
4	เกาะเกอเกาะมะแซ	แก้ปวดฟัน	รากสดเอามาบดคั้นแล้วอมในปาก
5	เต้าหว้าหละ+เต้าพอเพ	แก้โรคผิวหนัง	ราก+ใบแห้งคั้นน้ำดื่ม
6	เต้ากะหละ	แก้แผลไฟไหม้, น้ำร้อนลวก	ปาดเอาปูนในใบ (คล้ายว่านหาง จระเข้) มาประคบแผล
7	เค่อตูปม่ออุ	แผลสด	คั้น/ขยี้ใบ, รากประคบแผลสด
8	เค่อฮือชะ	แก้หวัด, ขับน้ำมูก	นำยางจากต้นคั้น
9	กิกอ๊ะหละ (ไม้เลื้อย)	ใช้ห้ามเลือดกับแผลสด, ใช้ในพิธี กรรมกับข้าวใหม่	ขยี้ใบสด ปักแผลประมาณ 30 นาที
10	ขู	แก้แพ้, ผดผื่น	นำส่วนยอดสดมากิน
11	เตบลงะ	แก้ปวด, ท้องปัสสาวะอักเสบ	นำรากแห้งคั้นน้ำดื่ม
12	ทอปลกว่าหละ (วงศ์หญ้า)	แก้ผิวหนัง	นำเอาส่วนยอดสดคั้นน้ำอาบ
13	เก่อมาคาปาด๊ะ	ไล่แมลงและแมลงกัด	นำส่วนเปลือกแก่มาตำ
14	มะขะมะระ โห	แก้ไอ, แก้จืด	นำเอารากมาคั้นน้ำดื่ม
15	เต้าหว้าหละ+เต้าหนอแม	แก้ท้องร่วง	นำเอาเปลือกมาคั้นน้ำดื่ม
16	จิโกวแปล/ตามเสือ	ใช้ห้ามเลือดกับแผลสด	ขยี้ใบสดประคบแผล
17	ทอชอปู (วงศ์หญ้า)	แก้บวม	นำใบไปเผาไฟประคบ
18	เค่อตูปจี	ใช้กับแผลเป็นไม่ให้ขยายตัว	นำเปลือกแห้งบดละเอียดใช้โรย แผล
19	ฮานะมะกะ+ลอมแมง	ช่วยให้เจริญอาหาร	นำเปลือกหรือรากแห้งมาคั้นน้ำดื่ม
20	แมคแม	แก้ร้อนใน	นำส่วนหน่อมาคั้นน้ำดื่ม
21	เทอเทนอ	ไล่แมลงเบื่อเครื่องรัง	ใช้ยางจากต้นใส่แผล 2-3 วันหาย
22	จอจี	แก้เจ็บคอ, บำรุงกำลัง	นำส่วนรากคั้นน้ำดื่ม
23	ฮานะมะกะ	แก้โรคนี้, ขับปัสสาวะ	นำใบ+รากคั้นน้ำดื่ม
24	ชอชูหมะ	แก้คางคาง	คั้นใบสด ประคบคาง
25	เค่อตูปาบล	แก้ท้องร่วง	นำรากและใบคั้นน้ำดื่ม

26	พ่อก่อฮะพะไค้	แม็กกี	ใช้จากต้นท้าวหนั่งที่เป็นผี
27	ค่อตักโก	แม็กโก, ไข่หวัดในเด็ก	นำรากและใบแห้งคั้นน้ำดื่ม
28	เผ่เจ๊ะปะ+หว่ามีหะ	ทางพิธีกรรมความเชื่อ กินข้าวใหม่	นำรากบดให้ละเอียด
29	เผ่ฮะไค้เหมาะะ/มะขามป้อม	แม็กโก, เข็บคอ, กระพอน้ำ	กินผลสด
30	นอ	แม็กจีจับต้น	นำเอาเปลือกสดคั้นน้ำดื่ม
31	นะเบาะจอ	เป็น ไข่มาเดื่อ	นำเอาเปลือกสดคั้นน้ำดื่ม
32	เผ่นอเนะ	เมล็ดเปลือกที่ตะคือเล็ก	นำใบและรากมาบดใส่แอลกอฮอล์
33	ก๊ะฮะอีโ	แม็กท้อร่วง, ท้องอืด	นำรากมาตากแห้ง คั้นน้ำดื่ม
34	พอกอพอบ	แม็กน้ำ, ขับปัสสาวะและแก้ปวดท้อง	นำรากมาตากแห้ง คั้นน้ำดื่ม
35	ค่อจี้ตี	แม็กปวดมือ, ปวดเอว	นำรากและใบตากแห้ง คั้นน้ำดื่ม
36	ค่อตักไค้	แม็กจี, ปวดมือ, บำรุงกำลัง	นำรากแห้งมาคั้นน้ำดื่ม
37	ค่อตักทอ	แม็กไข่หวัดเด็ก	นำรากและเหง้ามาคั้นน้ำดื่ม
38	คอบีไค้+ตะบือหล่า	แม็กไข่หวัดเด็ก	ละลายน้ำ ประคบหัวเด็ก
39	คิทธิล๊ะ	แม็กไข่หวัดเด็ก, ฟันชุมรอราก ผู้ป่วยอัมพาตใน	นำรากและ ใบมาคั้น, ประคบและ
40	พอรูจอ		อาบ
41	ค่อเซอะยาตี		
42	เผ่กาวเจ		
43	ระกอ+ค่อตักไค้	อาบารุงกำลัง ปวดหัว ปวดเอว	นำรากแห้งมาคั้นน้ำดื่ม
44	โพฉีหล่า	ใช้แม็กท้อร่วง	นำใบคำกินหรือนำใบมาประกอบอาหาร
45	จ่อฮะคิเคอะ	แม็กจีได้ทั้งคึกและผีใหญ่	นำคั้นและใบมาคั้นน้ำดื่ม
46	เผาะบิเบ		
47	ค่อจิกากือ	ใช้แก้ลมจุกคั้นเขียว	นำใบมาคั้นประคบแผล
48	ค่อตักทวิ	เจริญอาหาร, แม็กท้องผูก	นำผลมาประกอบอาหาร
49	เกอมา เนะ	รักษาฝี, หนอง	นำยางจากคั้นมาทาบริเวณแผล
50	ค่อจิปะคอ	ใช้ฟันชุมรอรากคนป่วยอัมพาต ฟัน เช่น คิซ่าน	นำใบ+รากมาคั้น, อบและลวกเอา อาบน้ำ
51	ซูลไบ	ใช้ฟันชุมรอรากคนป่วยอัมพาต ฟัน	นำใบ+รากคั้นหรืออบเวลาอาบน้ำ
52	ค่อจิป่อหมะ	แม็กท้อร่วง, อาเจียน	นำเปลือกและรากสดมาบดรี ประทาน
53	พิจือฮา	แม็กปวดเอว, ปวดหลัง	นำรากและใบมาคั้นน้ำดื่มนำรา

			แก้ง
54	หระปีทลา	ใช้ระจับอาการท้องร่วง	กินผดดิบ
55	โด้ปะ	แก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ	นำรากเหง้ามาต้มน้ำดื่ม
56	บระจือเค	แก้ไข้ใน บริเวณไต	นำรากมาตากแห้ง ต้มน้ำดื่ม
57	ชานแก	ใช้บรรเทาอาการปวดท้อง ครั่นเนื้อ ครั่นตัว	นำรากและต้นตากแห้งมาต้มน้ำดื่ม
58	เต่อจิบอ	แก้ปวดท้อง	นำรากและเหง้ามาต้มน้ำดื่ม
59	เต่อลาแปล	แก้ปวดท้องฉับพลัน	ใช้ได้ทั้งเด็กและผู้ใหญ่
60	เต่อฮี่โพตี	แก้ไข้, ขับปัสสาวะ	ใช้ได้ทั้งเด็กและผู้ใหญ่
61	คอก่าเป	ใช้ประคบแผลปวดบวม	นำใบสดมาวางไฟและประคบ
62	ทอคะเออะหนะ	แก้เป็นหนอง	นำขางมาทาบริเวณขุ
63	เกล่บือ	แก้หกลื่นคันตามร่างกาย	นำใบสดมาต้มอาบ
64	ทอหมือหนีบัวคอง	แก้หกลื่นคันตามร่างกาย	นำดอกมาตากแห้ง ต้มน้ำอาบ
65	เม็คข้าวสาร+รากหญ้าคา	แก้โรคผิวหนัง	นำมาทาที่ผิวหนัง
66	มคมคง	แก้ท้องร่วง	นำมาต้มน้ำดื่ม
67	ป้อจ้อน	แก้ตัวร้อนในเด็ก	ใช้กริบทา
68	ปูอิง/โพ	แก้ท้องผูก, โรคกระเพาะ, น้ำปายา	นำใบมาประกอบอาหาร
69	กิบอิน+ขนมน	นำรุงเลือด, นำรุงกำลัง	นำมาต้มน้ำดื่ม

แบบสอบถามต้นภาษา
เรื่องสมุนไพรกับการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาในชุมชนปกากะญอ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป และสภาพสังคม วัฒนธรรมและสภาพแวดล้อม

คำชี้แจง โปรดใส่เครื่องหมาย/ ลงใน ☐ หรือเติมข้อมูลของผู้ตอบลงในช่องว่างที่กำหนดให้

1. เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง
2. อายุ.....ปี
3. ท่านมีสถานภาพและบทบาททางสังคมเช่นใด (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

☐ 1.เป็นสมาชิกของครอบครัว	☐ 2. เป็นหัวหน้าครอบครัว
☐ 3.เป็นผู้ดูแลในชุมชน	☐ 3. เป็นผู้นำชุมชน
☐ 5. อื่นๆ (โปรดระบุ).....	
4. เมื่อท่านเจ็บป่วย ได้ใช้บริการกับหน่วยงาน/บุคคลใดบ้าง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

☐ 1. สถานีอนามัย	☐ 2. โรงพยาบาล	☐ 3.คลินิก
☐ 4. ผู้ดูแลในครอบครัว	☐ 5.หมอพื้นบ้าน	☐ 6.รักษาตนเอง
☐ 7. อื่น ๆ (ระบุ).....		
5. ท่านเคยใช้สมุนไพรในการแก้ไขปัญหาคความเจ็บป่วยหรือไม่

☐ 1.ไม่เคย	☐ 1.ใช้ด้วยตนเอง	☐ 3.ใช้โดยแพทย์แผนปัจจุบัน
☐ 2.ไม่เคย	☐ 2.ใช้โดยหมอพื้นบ้าน	☐ 4.อื่นๆ (ระบุ).....
6. ในครัวเรือนของท่านวัยใดนำสมุนไพรมาใช้รักษาโรคหรือบรรเทาอาการเจ็บป่วย (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

☐ 1.วัยเด็ก	☐ 2.วัยผู้ใหญ่	☐ 3.วัยชรา
1. เด็ก รักษาโรค.....		
2. ผู้ใหญ่ รักษาโรค.....		
3. คนชรา รักษาโรค.....		
7. ท่านสืบทอดภูมิปัญญา (ความรู้) การใช้สมุนไพรมาจาก

☐ 1.บิดา – มารดา	☐ 2.ญาติ พี่น้อง	☐ 3.หมอพื้นบ้าน
☐ 4.วัด	☐ 5.สถาบันการศึกษา	☐ 6. อื่นๆ (ระบุ).....
8. ท่านเรียนรู้การใช้สมุนไพรในสังคมจากแหล่งใด

☐ 1. กลุ่มเพื่อน	☐ 2.กลุ่มผู้ป่วยด้วยกัน	☐ 3.หมอพื้นบ้าน
☐ 4.เจ้าหน้าที่สาธารณสุข	☐ 5.เครือข่าย	☐ 6.วัด

☐ 7.อื่นๆ (ระบุ).....

9. การเรียนรู้การใช้สมุนไพรของท่านมีการแลกเปลี่ยนความรู้/ประสบการณ์ระหว่างกันหรือไม่

☐ 1. มี

☐ 2. ไม่มี

10.ท่านป่วยด้วยโรค

☐ 1.โรคทั่วไป เช่น ระบบทางเดินอาหาร ทางเดินหายใจ ทางเดินปัสสาวะ โรคผิวหนัง
โรคกระดูก/ข้อ ฯลฯ

☐ 2.โรคที่แพทย์ปัจจุบันรักษาไม่หาย เช่น เบาหวาน มะเร็ง ไบโกลิน ความดัน เบตส์
อัมพฤกษ์ หัวใจ ระบบประสาท

11. ท่านคิดว่าสาเหตุที่ทำให้ท่านเจ็บป่วยมาจาก

☐ 1. การผิดปกติของธาตุทั้ง 4 (ดิน น้ำ ลม ไฟ)

☐ 2. อาหารเป็นพิษ

☐ 3. การกระทำของสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น ผี สิ่งศักดิ์สิทธิ์

☐ 4. กรรมเก่าและดวงชะตา

☐ 5. การกระทำของตัวเอง

☐ 6. การเปลี่ยนแปลงฤดูกาล

☐ 7. สาเหตุอื่นๆ (ระบุ).....

12. ตามความเชื่อของท่าน สิ่งใดสามารถทำให้ท่านหายเจ็บป่วยได้ (ตอบ ได้มากกว่า 1 ข้อ)

☐ 1.ยาแผนปัจจุบัน

☐ 2.ยาสมุนไพร

☐ 3.น้ำมันดี

☐ 4.ไสยศาสตร์

☐ 5.การออกกำลังกาย

☐ 6.อื่นๆ

(ระบุ).....

13.ท่านมียาสมุนไพรที่ปลูกไว้ตามบ้านหรือไม่เมื่อท่านต้องการใช้

☐ 1.มี

☐ 2.ไม่มี

14.จากข้อ13ถ้าไม่มีท่านสามารถหาสมุนไพรได้จากที่ใด.....

15.ในหมู่บ้านของท่านมีสมุนไพรที่มาจากป่าและแหล่งธรรมชาติหรือไม่

☐ 1.มี เพราะ.....

☐ 2.ไม่มี เพราะ.....

